

Skolbarns hälsa och levnadsvanor i Norrbotten

Rapport för läsåret 2008/2009

Annika Nordstrand
Sekretariatet
www.nll.se/folkhalsa

Innehåll

	sidan
Inledning	4
Sammanfattning	5
Bästa möjliga hälsa	5
En god utbildning	6
Delaktighet i samhället	6
Vi som var med	7
Boendeformer	7
Resultat	9
Målområde 2. Bästa möjliga hälsa	9
2.1 Fysisk hälsa	9
Övervikt och fetma	9
Allergi	13
2.2 Psykisk hälsa	14
Hur barnen mår	14
Sömnsvårigheter	15
Ledsen eller nedstämd	17
Orolig eller rädd	19
Irriterad eller på dåligt humör	20
Tillgång till vuxen att prata med	21
Huvudvärk	22
Ont i magen	23
Värk i rygg, nacke och axlar	24
Värktabletter	26
Nöjd med sin kropp	27
Utveckling av könsskillnader i psykisk hälsa	29
Analys inom psykisk hälsa	29
2.3 Kost och fysisk aktivitet	30
Frukost	30
Lunch	32
Middag	32
Saft och läsk	33

TV-vanor	34
Datorvanor	35
Fysisk aktivitet på fritiden	37
Aktiv på lektionerna i idrott och hälsa	38
Levnadsvanor i olika BMI-grupper	39
2.4 Alkohol, tobak, narkotika och dopning	40
Alkoholvanor	40
Rökvanor	41
Snusvanor	43
Vuxna som röker inomhus där barnen bor	45
Inställning till narkotika	45
Användning av narkotika och dopingpreparat	46
Målområde 3. En god utbildning	48
3.1 Psykosocial och fysisk miljö	48
Illa behandlad av andra elever	48
Illa behandlad av vuxna i skolan	49
Arbetsro på lektionerna	49
Kan koncentrera sig i skolan	49
Stress över skolarbetet	50
Trivsel i skolan	51
Stannar hemma utan att vara sjuk	52
Arbetsmiljön i skolan	53
Val av gymnasieprogram	54
Målområde 5. Delaktighet i samhället	55
5.1 Fritid	55
Arbete på fritiden	55
Referenser	56
Bilaga 1: Tabeller	

Omslagsbild:

Elever från Gällivare, deltagare i HOPP- Hälsa Och Personlig Planering

Foto: Ninna Hallberg, skolsköterska

Inledning

Undersökningen ”Hälsosamtal på webben” inleddes genom ett initiativ av skolsköterskor i Luleå kommun, år 2005, där Norrbottens läns landsting tillfrågades om att vara samarbetspart, utifrån ett koncept som utvecklats i Västernorrland. Syftet är att få siffror på hur barn och ungdomar i Norrbotten mår liksom på vissa av deras levnadsvanor, som kan relateras till hälsa. I undersökningen kopplas en enkät med hälso- och livsstilsfrågor till skolsköterskornas hälsosamtal med elever i årskurs 4, 7 och gymnasiet första år. Även elever i förskoleklass har ingått i mindre omfattning. Skolsköterskorna registrerar sedan de avidentifierade svaren i en databas som förvaltas av landstinget. I denna årsrapport visas de sammanställda enkätsvaren från samtliga deltagande kommuner.

Från läsåret 2005/06 till 2006/07 ökade antalet deltagande kommuner från tre till åtta^{1,2}. Läsåret 2007/08, liksom läsåret 2008/09 deltog 13 av länets 14 kommuner, vilket möjliggjorde en mer övergripande bild av länet³. Förhoppningen är att samtliga kommuner i Norrbottens län deltar med tiden. Läsåret 2007/2008 kunde för första gången en jämförelse göras med Västernorrland och Jämtland som gör samma undersökning. I denna rapport är det för första gången möjligt att visa utveckling över tid, vilket visas för vissa valda frågor, på läns och kommunnivå.

Nytt är också att kommuner med färre elever syns tydligare i redovisningen. Genom att läggas samman med närliggande mindre kommuner blir elevantalet tillräckligt stort för att redovisas. Valet av geografisk indelning motsvarar länets beredningsområden för landstingets hälso- och sjukvårdsberedningar. Region Öst omfattas av Kalix, som redovisas separat, liksom de elevmässigt mindre Överkalix, Haparanda och Övertorneå, som redovisas sammanslagna som ”Små Öst”. Mitt omfattas av Boden och Luleå, som redovisas separat. Syd omfattas av Piteå, som redovisas separat, samt de elevmässigt mindre Arvidsjaur, Arjeplog och Älvsbyn, som redovisas tillsammans som ”Små Syd”. I Nord ingår Kiruna och Gällivare, som redovisas separat. Normalt räknas även Pajala och Jokkmokk in här, men Pajala deltar inte i undersökningen och Jokkmokk har för få elever för att kunna visas separat, varför resultat för Jokkmokk endast finns inbakat i länsvärdet.

Undersökningen är ett led i länets folkhälsoarbete. Den svenska folkhälsopolitiken inriktas på de strukturella faktorer, livsvillkor och levnadsvanor som påverkar hälsan. Genom att inrikta sig på vad som påverkar hälsan kan vi stödja faktorer som gör oss friska (friskfaktorer) och åtgärda faktorer som gör oss sjuka (riskfaktorer). Därigenom blir folkhälsoarbetet mer effektivt för en god hälsa i befolkningen.

År 2007 presenterade en arbetsgrupp inom regeringskansliet förslag till uppföljningssystem för barnpolitiken⁴. Förslaget innehåller sex horisontella målområden utgående från barnpolitiken och barnkonventionen. Dessa målområden är 1) En god levnadsstandard, 2) En god hälsa, 3) En god utbildning, 4) En trygg uppväxt, 5) Delaktighet i samhället och 6) Samhällets stöd och skydd. Systemet är i första hand tänkt för nationell uppföljning, men vi har i denna rapport, tidigare valt att gruppera hälsosamtalets information inom de föreslagna målområdena. Vi har funnit det mest naturligt att gruppera undersökningens resultat inom målområde 2, 3 och 5. Undersökningen är menad att användas som kunskaps- och beslutsunderlag för berörda aktörer, politiker och andra makthavare, och ger en unik möjlighet att följa utvecklingen av hälsa hos barn i Norrbotten, dess kommuner och skolor.

Sammanfattning

Bästa möjliga hälsa

Liksom tidigare år mår de allra flesta av barnen bra i länet, och har också någon vuxen att prata med om det som är viktigt. Andelen med övervikt eller fetma är dock fortsatt hög, och särskilt uttalad bland pojkar, även om ökningen tycks ha bromsats något mellan de senaste två åren. Nästan var tredje pojke i årskurs sju och gymnasiet första år är överviktig eller fet. Energirik kost och inaktivitet är bidragande faktorer till uppkomst av övervikt och fetma. Bland eleverna var det vanligare bland dem med övervikt eller fetma att vara fysiskt inaktiv på fritiden än bland normalviktiga. Det visade sig på flera punkter; det var vanligare att de med fetma tränade sällan, dvs mindre än en gång i veckan, det var också vanligare att de tillbringade minst fyra timmar om dagen framför TV:n eller framför datorn på sin fritid, än bland de normalviktiga. Det var vanligare med hög läskkonsumtion bland dem med fetma som tränade sällan, jämfört med dem med normalvikt, som tränade sällan. Resultaten betonar vikten av att se på fysisk aktivitet, läskkonsumtion och andra faktorer i kombination för att förebygga övervikt och fetma, snarare än enbart koncentrera sig på en enskild faktor.

Läskkonsumtionen är något lägre detta år än föregående läsår, i de flesta åldrar. Om det är ett tecken på en påbörjad nedåtgående trend eller en tillfällig nedgång, är ännu för tidigt att säga. Liksom för övervikt och fetma är också hög läskkonsumtion vanligare bland pojkar än flickor. Pojkar tillbringar oftare än flickor minst fyra timmar om dagen med att titta på TV, utom i gymnasiet, och det är i gymnasiet dubbelt så vanligt bland pojkar att tillbringa minst fyra timmar per dag framför datorn på fritiden. Inga större skillnader se mellan könen vad gäller de som ofta är fysiskt aktiva minst tre gånger i veckan på sin fritid. Däremot finns i gymnasiet en skillnad bland dem som är inaktiva, där något fler pojkar än flickor är fysiskt aktiva mindre än en gång i veckan på sin fritid.

Bilden kvarstår att flickor har mer psykiska besvär än pojkar, från årskurs sju. För flera av frågorna inom psykisk hälsa har skillnaderna mellan pojkar och flickor dessutom ökat över de tre läsåren. På samtliga dessa områden är det flickorna som har mer försämrad utveckling än pojkarna. Det ökande avståndet mellan könen ses bland annat gällande andelen elever som mår bra, som ofta är ledsna eller nedstämda, som är missnöjda med sin kropp, och som har värk i rygg, axlar, eller nacke. Fler än nio av tio elever sover bra i förskoleklass, för att sjunka till knappt åtta av tio gymnasiet, där pojkarna sover något bättre än flickorna. I årskurs sju är det fem gånger så vanligt att flickor ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda de tre senaste månaderna, som bland pojkar. I gymnasiet första år är det med 14% sju gånger så vanligt. Det är också vanligare bland flickor än pojkar att känna sig oroliga eller rädda i gymnasiet. Andelen flickor som ofta eller alltid känt sig irriterade eller på dåligt humör de senaste tre månaderna är 12% i årskurs sju och 18% i gymnasiet, dubbelt så vanligt som bland pojkar. Ungefär var tionde flicka i årskurs sju, och var femte i gymnasiet är missnöjd med sin kropp, att jämföras med ett fåtal procent av pojkarna.

I årskurs sju och gymnasiet är det nästan tre gånger så vanligt bland flickor som bland pojkar att ofta ha haft besvärande huvudvärk, och ungefär dubbelt så vanligt att ofta eller alltid ha haft besvärande värk i rygg, axlar och nacke. Det är dubbelt så vanligt att använda värktabletter minst några gånger i veckan bland flickor än pojkar i årskurs sju, och med 12% är det tre gånger så vanligt i gymnasiet. Ofta kan

psykiska besvär ge upphov till värk i rygg, axlar eller nacke. Utan att bevisa ett orsakssamband, är det tankeväckande att, av elever som ofta eller alltid haft sådan värk de tre senaste månaderna hade 44% också ofta eller alltid varit ledsna eller nedstämda samma period, jämfört med hos 10% av dem som sällan hade haft värk.

De allra flesta äter frukost varje skoldag i förskoleklass och årskurs fyra, men det blir mindre vanligt med ökande ålder. Det är också vanligare att flickor än pojkar i årskurs sju äter frukost högst två skoldagar i veckan. Av dem som aldrig åt frukost i gymnasiet hade dubbelt så många ofta eller alltid haft huvudvärk, jämfört med dem som åt varje skoldag. Medan nio av tio elever i förskoleklass och årskurs fyra äter lunch varje skoldag, gör sju av tio det årskurs sju och gymnasiet första år.

I årskurs sju dricker de allra flesta aldrig alkohol, ungefär åtta av tio. Andelen icke-konsumenter sjunker sedan till färre än var tredje elev i gymnasiet första år, där det också är något vanligare bland flickor än bland pojkar att dricka alkohol minst någon gång i månaden. En positiv utveckling kan dock ses, där andelen gymnasieelever som dricker alkohol minst någon gång i månaden, sjunkit över de tre läsåren. Drygt var tionde barn i årskurs fyra och sju har någon vuxen som röker inomhus där de bor. Andelen flickor som röker i gymnasiet, har ökat över de tre åren. Medan få flickor i gymnasiet första år snusar minst någon gång i veckan, snusar var sjätte pojke i samma ålder dagligen. De allra flesta, som lägst nio av tio i årskurs sju och gymnasiet första år, skulle säga bestämt nej om de erbjöds narkotika. Nästan alla uppger att de aldrig använt narkotika eller dopingpreparat. Liksom föregående år verkar det finnas en osäkerhet om vad som är ett dopingpreparat, eftersom upp till 6% i gymnasiet svarar att de inte vet om de har använt ett sådant.

En god utbildning

De allra flesta trivs bra i skolan. Andelen som blivit illa behandlade av andra elever är som högst, ungefär var sjätte, i årskurs fyra och sjunker sedan med stigande ålder. I förskoleklass, årskurs fyra och sju finns tecken på en försämring av arbetsron och förmågan att koncentrera sig. I samtliga åldrar utom gymnasiet kan flickor koncentrera sig något bättre än pojkar. Flickor är oftare än pojkar stressade över skolarbetet, i årskurs sju och gymnasiet. I gymnasiet är nästan var tredje flicka ofta eller alltid stressad över skolarbetet, vilket är dubbelt så vanligt som bland pojkarna. Det finns en klar utveckling mot allt fler stressade flickor i årskurs sju.

De allra flesta av eleverna i gymnasiet första år, tycker att de valt rätt program, drygt nio av tio, oavsett kön. Nio av tio av dem trivs bra i skolan. Trots detta väljer, likt föregående år, ungefär var fjärde flicka och var femte pojke i gymnasiet första år, ofta eller ibland att vara hemma från skolan utan att vara sjuk.

Eleverna är mindre nöjda med sin arbetsmiljö med ökande ålder, oavsett fråga. Minst nöjda är barnen med toaletter och duschar. Liksom föregående år är det en markant skillnad gällande skolgården, där betydligt färre tycker den är bra, i årskurs sju, jämfört med yngre åldrar. Den bilden ses i samtliga kommuner.

Delaktighet i samhället

Drygt var tionde elev i gymnasiet första år har ett arbete på fritiden. Inga större förändringar har skett under de tre år som undersökningen pågått.

Vi som var med

Sammantaget samlade skolsköterskorna i länet in enkätsvar om hälsa och levnadsvanor från 7 736 elever, vilket är en ökning av antal deltagande elever från föregående läsår, med 669 elever. Täckningen var genomgående mycket hög, med 83% av de fyra deltagande kommunernas inskrivna elever i förskoleklass (Tabell 1). I årskurs fyra och sju deltog 13 av 14 kommuner, med ett deltagande av hela 90% av de inskrivna eleverna i årskurs fyra och 85% i årskurs sju (Tabell 2-3). Elva kommuner deltog med gymnasiets första år, där 71% av eleverna finns med (Tabell 4).

Skolsköterskorna hade efterföljande hälsosamtal med eleverna, med enkätsvaren som bas, innan data från enkäterna lades in, avidentifierade, i databasen. Samtliga elever skolsköterskorna träffade ombads fylla i enkäten och det var, där inget annat framgår i rapporten, ett svarsbortfall bland dessa omfattande, som allra högst, ett par procent. Könsfördelningen var över lag jämn, ungefär 1,1:1 pojkar gentemot flickor i förskola och årskurs fyra, samt 1:1 i de högre årskurserna.

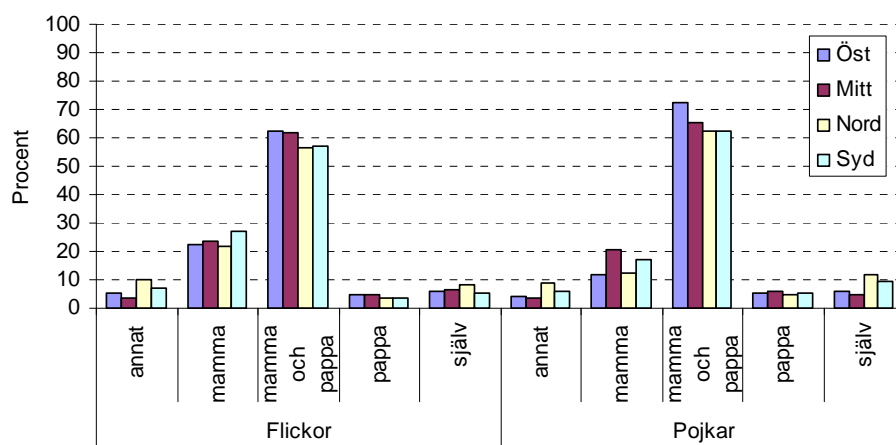
Notera att vissa kommuner bidrar med fler elever än andra och därför kan dominera materialet när kommuner visas sammanslagna i diagram och tabeller. Kommuner där minst 50 elever per kön har svarat på frågorna, redovisas för sig i denna rapport. Kommuner med färre elever redovisas sammanslagna efter geografiskt område, vilket möjliggör ett visst synliggörande av också deras resultat för läsåret, men utan att enskilda elever ska kunna pekats ut. Kommunerna Arvidsjaur, Arjeplog och Älvsbyn redovisas sammanslagna som ”Små Syd” och Haparanda, Övertorneå och Överkalix som ”Små Öst”. I framtiden skulle också Jokkmokks och Pajalas resultat kunna redovisas tillsammans i ”Små Nord”, om Pajala skulle delta.

Boendeformer

Gymnasieeleverna tillfrågades om vem de bor tillsammans med. Boende används ofta som bakgrundsvariabel när man vill undersöka om socioekonomiska kopplingar kan finnas bakom skillnader i hälsa. De allra av, 60% oavsett kön, bor tillsammans med både sin mamma och pappa (Tabell 5). Det är minst vanligt att bo hemma hos sin mamma och pappa, i region Syd och Nord (Figur 1).

Det är i alla kommuner något vanligare att flickor bor hemma hos sin mamma än att pojkar gör det, och i de flesta kommuner något vanligare att pojkar bor hemma hos sin pappa än att flickor gör det (Tabell 5).

I Kiruna och, sammantaget, Arvidsjaur, Arjeplog och Älvsbyn (Små Syd), är det vanligare att inte bo med föräldrarna, jämfört med andra kommuner. Istället bor eleverna själv eller på annat sätt. Arjeplog och Arvidsjaur har, av länets kommuner, högst andel gymnasieelever som kommer från andra kommuner⁵. Det bör utgöra en del av förklaringen till att en jämförelsevis hög andel av eleverna inte bor med föräldrarna i dessa kommuner. Minst vanligt är det att bo själv i Luleå och Piteå, oavsett kön, och bland flickor också i Gällivare och, sammantaget, Haparanda, Övertorneå och Överkalix (Små Öst).

Figur 1. Vem eleverna i gymnasiets första år bor tillsammans med, läsåret 2008-2009, kommuner i Öst (Kalix, Övertorneå, Haparanda, Övertorneå), Mitt (Luleå), Nord (Kiruna, Gällivare), och Syd (Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn och Piteå).

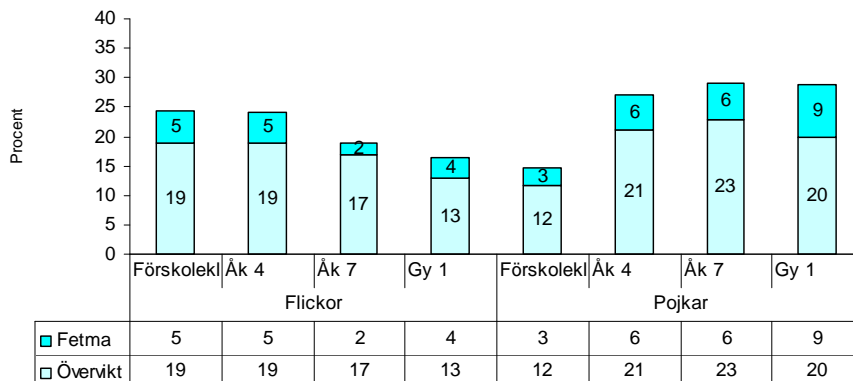
Resultat

Målområde 2: Bästa Möjliga Hälsa

Fysisk Hälsa

Övervikt och fetma

Liksom föregående läsår är andelen överviktiga eller feta pojkar genomgående högre bland pojkar än flickor, utom i förskoleklass (Figur 2). Medan andelen minskar med ökande ålder bland flickor, ökar den bland pojkarna. Det finns stora skillnader mellan kommunerna. I gymnasiet placerar sig Gällivare, Kiruna och Piteå över länsvärdet för både pojkar och flickor, Kalix likaså, för pojkarna (Figur 3, Tabell 6). Luleå kommun ligger under länsvärdet för båda könen. Noterbart är att de mindre kommunerna, som slagits samman i Syd och Öst, har hög andel överviktiga eller feta barn, över länsvärdet i samtliga fall utom för flickor i årskurs sju. Även om kommunvisa skillnader finns vad gäller andel barn med övervikt eller fetma, ses i samtliga kommuner samma bild som i länet, med högre andel överviktiga eller feta pojkar än flickor i årskurs sju och gymnasiets första år.

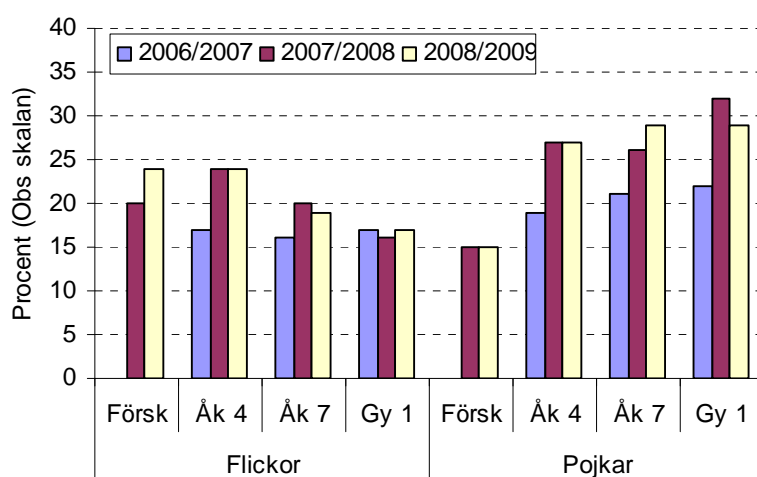
Figur 2. Andel elever med övervikt och fetma, läsår 2008-2009, Norrbotten.

Figur 3. Andel elever med övervikt eller fetma, årskurs sju och gymnasiet första år, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

De senaste tre åren finns tecken på att andelen fyraåringar i länet med fetma minskar⁶. Bland de äldre barnen, utifrån hälsosamtalet, syns dock inga tydliga tecken på att andelen överviktiga eller feta skulle vara på nedåtgående i länet, och inte heller när man ser på andelen med fetma, separat. Vid analys över de två senaste åren ses dock för flickorna tecken på avplaning av andelen överviktiga eller feta, i årskurs fyra, sju och gymnasiet. Däremot har andelen bland flickorna i förskoleklass ökat under samma tid (Figur 4). Även för pojkarna ses i de flesta fall en antydning till avplaning under samma tvärsperiod, och t. om en indikation på att andelen i gymnasiet kan vara på nedåtgående. Däremot har andelen överviktiga eller feta pojkar i årskurs sju ökat något under samma tid. Bilden är svårtydd när så få år har gått, men trots de försiktigt positiva tecknen på avplaning de två senaste läsåren kan man konstatera att andelen överviktiga eller feta ligger på betydligt högre nivåer än läsåret 2006/2007².

Figur 4. Utveckling av andelen elever med övervikt eller fetma över tre läsår i Norrbotten. Mätning i förskoleklass inleddes läsår 2007/2008.

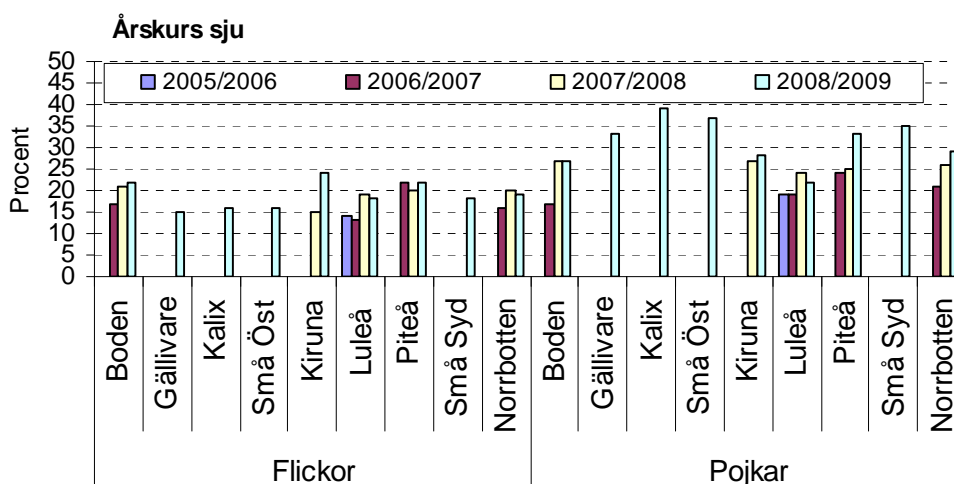
Stora skillnader ses mellan kommunerna, både bland äldre barn och fyraåringar. Små kommuner, sett sammantaget, hade lägre andel överviktiga eller feta fyraåringar jämfört med Luleå⁶. För elever ligger däremot Luleå över länsvärdet endast bland flickor i förskoleklass, och i högre åldrar ligger värdet under eller nära länsvärdet (Figur 5, Tabell 6).

De kommuner som har flest överviktiga eller feta pojkar i årskurs sju är Kalix, de små kommunerna i Öst och Syd, samt Piteå och Gällivare. Samma kommuner, och Kiruna, har flest överviktiga eller feta pojkar även i gymnasiet (Figur 6, Tabell 6).

Bland flickorna är det i årskurs sju Kiruna, Piteå och Boden som har högst andel överviktiga eller feta. I gymnasiet ligger också Piteå högst för flickor, tillsammans med de andra, mindre, kommunerna i region Syd, och Gällivare.

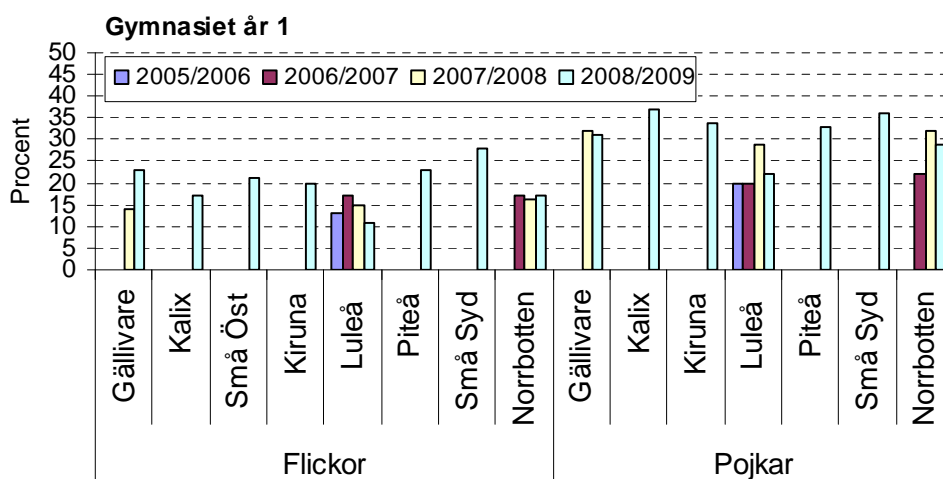
Vissa tecken på förändringar över tid ses på kommunnivå (Figur 5-6). Alla kommuner har inte deltagit från början, varför eventuella förändringar inte är kända för dem ännu. För Boden finns en stadigt ökande andel överviktiga eller feta i årskurs sju, oavsett kön, sedan 2006-2007. Även i Luleå fanns en ökning mellan de första läsåren i årskurs sju, som nu visar försiktigt positiva tecken på att ha stannat av. Piteå har haft en oförändrad nivå för flickor, medan en ökning skett mellan läsår 2007-2008 och nuvarande läsår för pojkar. På länsnivå syns ingen ljus bild för pojkar i årskurs sju, vad gäller utvecklingen av övervikt.

För flickor i gymnasiets första år syns en uppgång mellan de två senaste läsåren, i Gällivare, medan positivt tecken på stadig nedgång finns i Luleå sedan 2006-2007. Andelen överviktiga eller feta pojkar ligger på samma nivå i Gällivare detta och föregående läsår.

Figur 5. Andel elever med övervikt eller fetma i årskurs sju. Utveckling över fyra läsår, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå. Länsdata för 2005-2006 redovisas ej då endast ett fåtal kommuner deltog. Där staplar saknas, saknas också data från kommunen för läsåret.

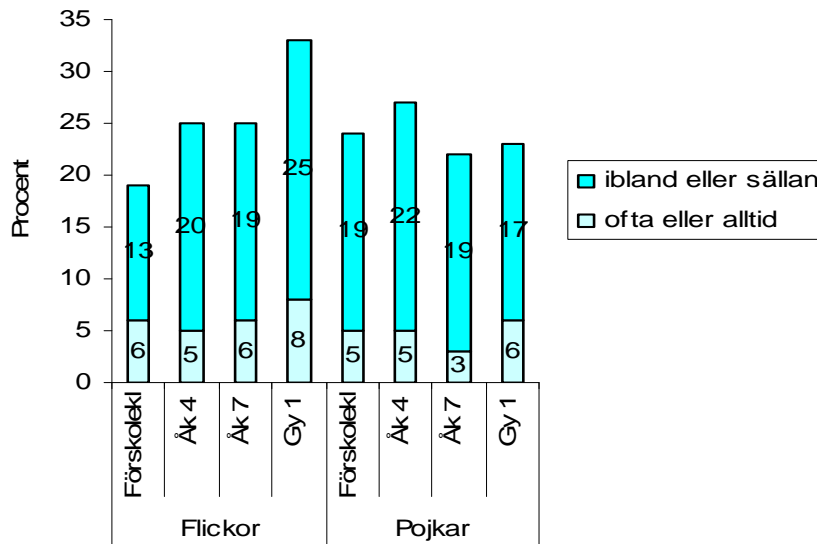

Figur 6. Andel elever med övervikt eller fetma i årskurs gymnasiets första år. Utveckling över fyra läsår, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå. Länsdata för 2005-2006 redovisas ej då endast ett fåtal kommuner deltog. Där staplar saknas, saknas också data från kommunen för läsåret.

Allergi

Bilden av allergi är nästan identisk den från föregående läsår. Pojkarna i förskoleklass har något oftare än flickorna haft besvärande allergi, och med stigande ålder är bilden omvänd. I gymnasiet har flickor oftare besvär än pojkar (Figur 7). Mönstret ses i samtliga kommuner (Tabell 7). Flickor i Gällivare har oftare än i andra kommuner haft allergiska besvär. Även föregående läsår hade högre andel av flickorna i gymnasiet i Gällivare besvär jämfört med övriga kommuner och länet.

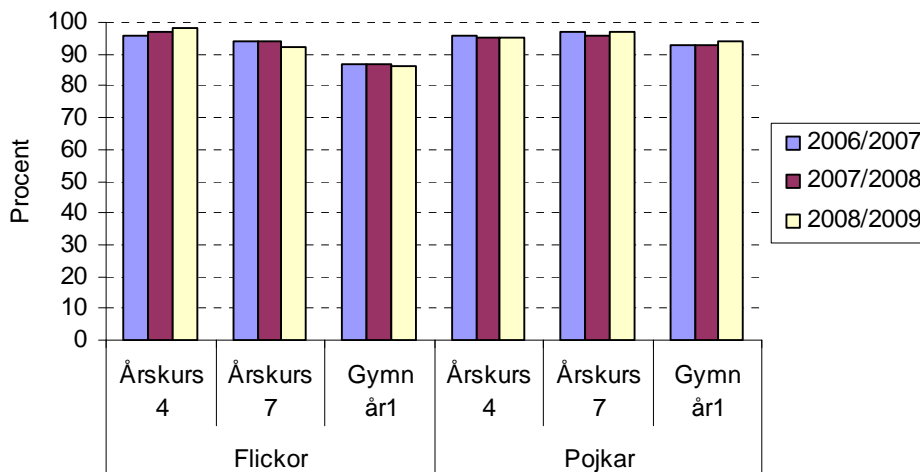
Figur 7. Andel elever i förskoleklass, årskurs 4, 7 och gymnasiets första år som haft besvärande allergi de senaste tre månaderna, läsår 2008-2009, Norrbotten.

Psykisk hälsa

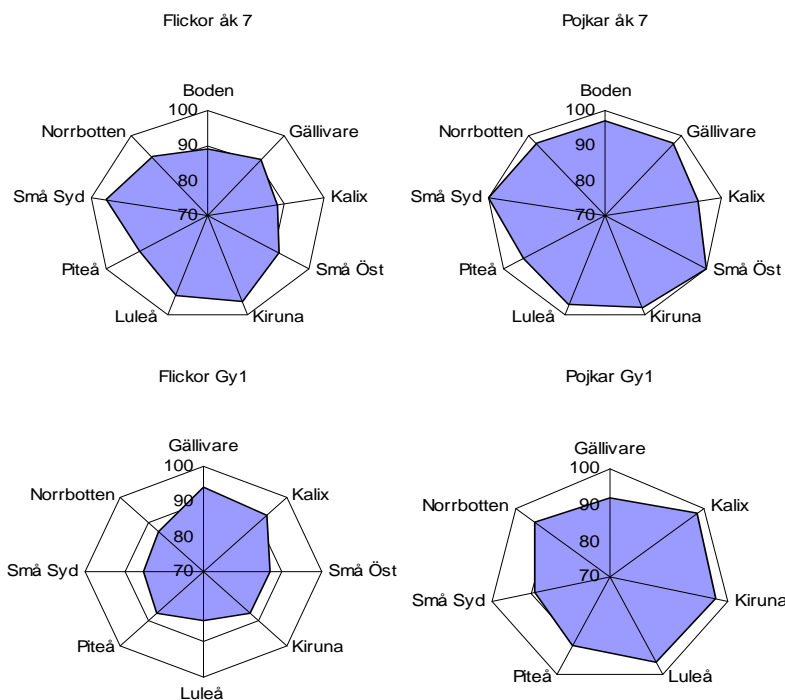
I hälsosamtalet ställs frågor om självupplevda symptom inom psykisk hälsa. Den ena dimensionen är mer somatisk med symptomen huvudvärk, magont och värk i rygg, nacke och axlar, samt användande av värktabletter. Den andra dimensionen är mer psykisk, med sömnproblem, nedstämdhet och hur man mår. Liknande frågor ställs på riksnivå i folkhälsoinstitutets var fjärde år återkommande undersökning om svenska skolbarns hälsovanor. Den undersökningen omfattar 11- 13-, och 15-åringar. Man har funnit att de psykiska besvären många gånger är klustrade hos samma individer och det gäller också de somatiska besvären. Båda typerna av besvär ökar med åldern och flickorna uppger symptom i högre utsträckning än pojkar⁷. Psykiska besvär har blivit betydligt vanligare de senaste två decennierna⁸.

Hur barnen mår

Liksom föregående läsår mår de allra flesta av barnen för det mesta bra. Med ökande ålder sjunker dock andelen, särskilt bland flickorna (Figur 8). Inga större förändringar ses över tid, utom att skillnaderna mellan könen ytterligare har förstärkts något; i årskurs sju från 2% avstånd mellan könen läsåret 2006/2007, till 5% läsåret 2008/2009. I gymnasiet har avståndet utökats från 6% till 8%.

Figur 8. Andel elever som för det mesta mår ganska eller mycket bra, utveckling över tre läsår, Norrbotten.

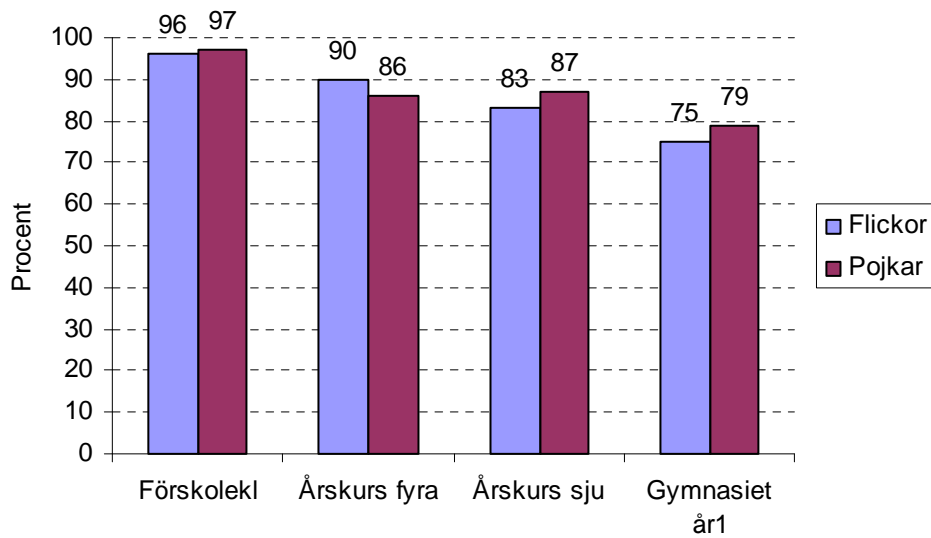
Figur 9. Andel elever som för det mesta mår bra i årskurs sju och gymnasiet första år, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten.
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Inga generaliserbara skillnader är tydliga mellan kommunerna i stort. I årskurs sju finns högsta andelen pojkar som mår bra, i de små kommunerna i Syd och Öst. Även flickorna i de små kommunerna i Syd mår bäst av flickor i årskurs sju, tillsammans med flickorna i Kiruna. Kalix uppvisar i en jämförelse något lägre andel flickor som mår bra i årskurs fyra och sju, medan de, tillsammans med Gällivare, uppvisar högst andel som mår bra av kommunerna i gymnasiet första år (Tabell 8, Figur 9). I Kalix finns också högst andel pojkar som mår bra i gymnasiet.

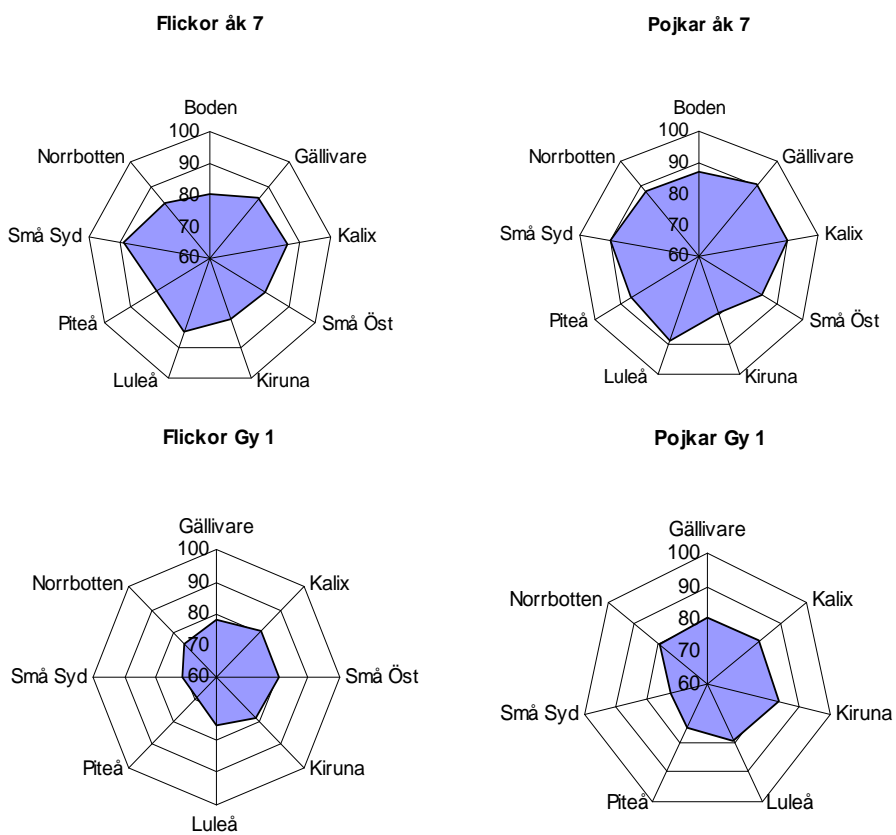
Även föregående läsår hade Gällivare något högre andel flickor som mår bra i gymnasiet, jämfört med länsvärdet. Luleå har liksom föregående år något lägre andel flickor i gymnasiet som mår bra, jämfört med länsvärdet. Störst könsskillnad ses i årskurs sju i Boden och i gymnasiet i Luleå. I flera kommuner förändras bilden gentemot länsvärdet mellan årskurserna. Ett exempel är flickorna i de små kommunerna i Syd, som oftare än länet i övrigt mår bra i årskurs sju, medan värdet ligger under länsvärdet i samma område i gymnasiet första år.

Sömnsvårigheter

De allra flesta sover bra, fler än nio av tio elever i förskoleklass. Andelen sjunker med stigande ålder; i gymnasiet sover knappt åtta av tio elever ofta eller alltid bra (Figur 10). Liksom föregående läsår är skillnaderna små mellan könen och bilden är i det närmaste oförändrad. Då sov också flickorna något bättre än pojkarna i årskurs fyra och något sämre i de högre åldrarna. Samma typ av könsskillnader ses också i de flesta av de enskilda kommunerna (Tabell 9).

Figur 10. Andel elever som ofta eller alltid sover bra, läsår 2008-2009, Norrbotten.

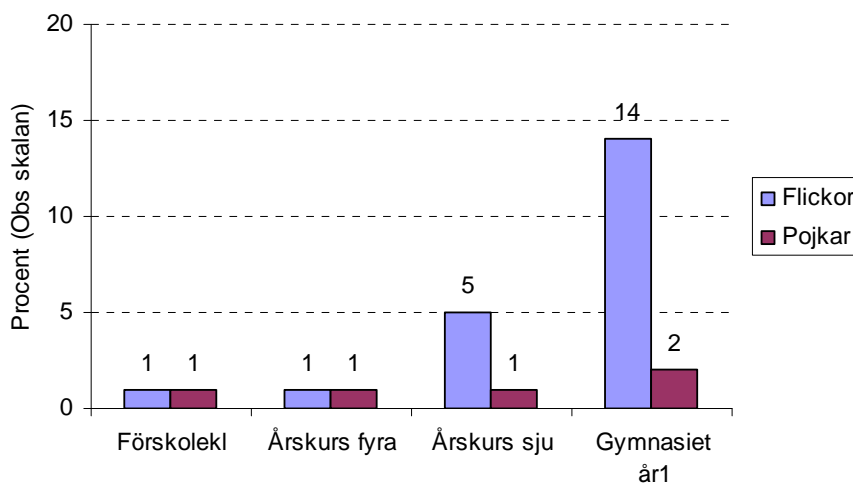
Figur 11. Andel elever som ofta eller alltid sover bra, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

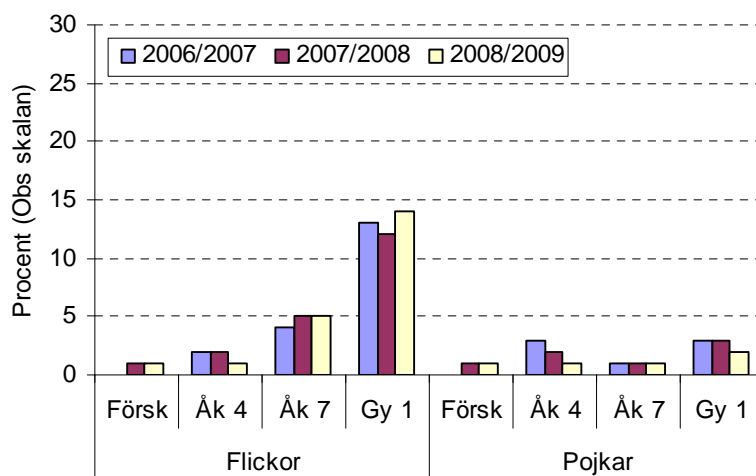
Flickorna sover i hög omfattning bra i Kalix, i samtliga årskurser (Figur 11, Tabell 9). Även pojkarna i Kalix sover över lag bra, jämfört med övriga kommuner. I gymnasiet i Piteå sover flickor och pojkar, i jämförelse, mindre ofta bra. Både i Luleå och Piteå sover 5% av pojkarna i gymnasiet sällan eller aldrig bra, medan motsvarande andel för flickor är 8% i Luleå och 9% i Piteå, högst för flickor av de ingående kommunerna. På länsnivå är andelen elever som uppger att de sällan eller aldrig sover bra i gymnasiet 5% bland pojkarna och 8% bland flickorna.

Ledsen eller nedstämd

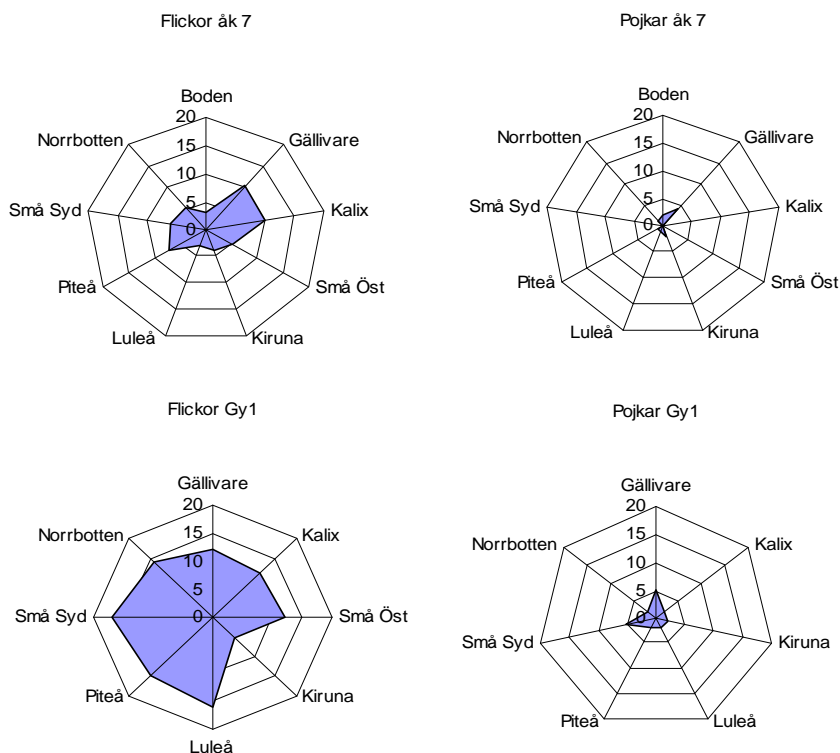
Andelen som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda de tre månaderna är mycket få i förskoleklass och årskurs fyra. Bland flickor stiger andelen betänkligt, till årskurs sju och ytterligare till gymnasiet (Figur 12). Över de senaste tre läsåren har bilden varit i stort sett densamma i länet (Figur 13). En tendens till utökade skillnader ses mellan könen, med en ökning bland flickorna i årskurs sju och gymnasiet, samtidigt som situationen är oförändrad eller förbättras för pojkarna.

Figur 12. Andel elever som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda under de tre senaste månaderna, läsår 2008-2009, Norrbotten.

Figur 13. Andel elever som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda under de tre senaste månaderna, utveckling över tre läsår, Norrbotten

Figur 14. Andel elever som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda de senaste tre månaderna, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

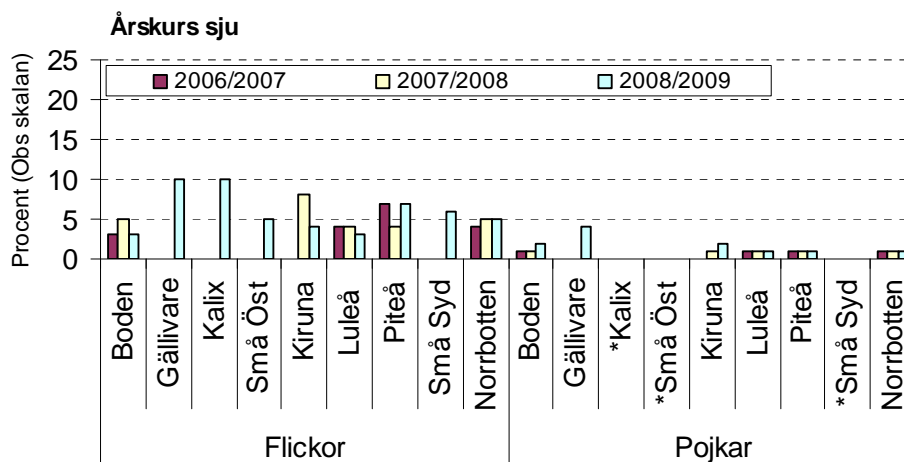
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Det finns stora skillnader mellan kommunerna; jämförelsevis har Gällivare och Kalix hög andel flickor i årskurs sju som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda, och Boden och Luleå en låg andel (Figur 14, Tabell 10). I gymnasiet första år finns högst andel flickor som ofta eller alltid varit ledsna eller nedstämda, i de mindre kommunerna i Syd, liksom Luleå och Piteå. Lägst andel ses i Kiruna.

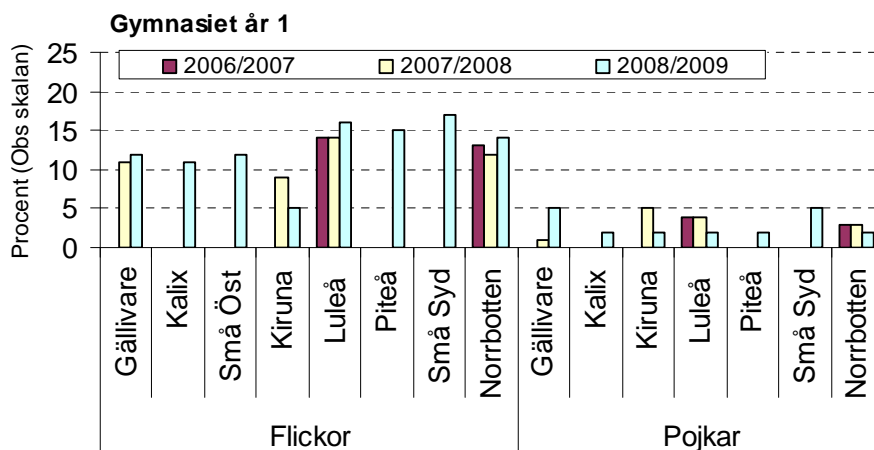
I årskurs sju är könsskillnaden 4%. Över länsvärdet finns Kalix (10% skillnad), de små kommunerna i Syd (6%), och Piteå (6%). Det betyder att Kalix utöver den jämförelsevis höga andelen bland flickor, också har stor könsskillnad i årskurs sju.

I gymnasiet första år är könsskillnaden 12%. Över länsvärdet i skillnad finns här Luleå (14%) och Piteå (13%). Luleå och Piteå har därmed inte endast flest flickor med denna problematik i gymnasiet, utan också stora könsskillnader.

En positiv förändring ses i Kiruna jämfört med föregående år, i årskurs sju och gymnasiet för flickor, och i gymnasiet för pojkar (Figur 15-16). Även i Luleå ses antydning till förbättring för flickor i årskurs sju, dock inte på gymnasiet.

Figur 15. Andel elever som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda under de tre senaste månaderna, utveckling över tre läsår, årskurs sju, kommuner i Norrbotten. Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå. Där staplar saknas läsår saknas data. * Andelen läsår 08/09 är noll.

Figur 16. . Andel elever som ofta eller alltid känt sig ledsna eller nedstämda under de tre senaste månaderna, utveckling över tre läsår, Gymnasiets första år, kommuner i Norrbotten.

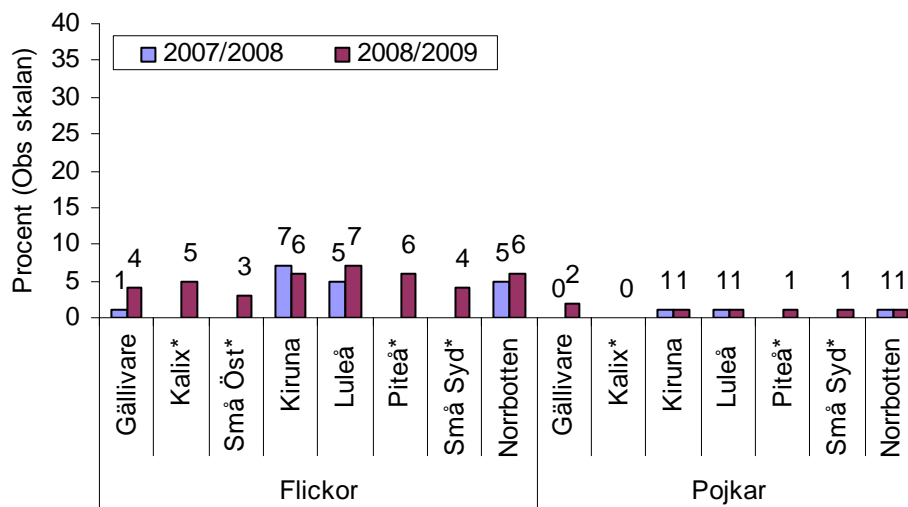
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå. Där staplar saknas, saknas data för läsåret för kommunen

Orolig eller rädd

De som ofta eller alltid känt sig rädda eller oroliga under de tre senaste månaderna är i de flesta kommuner någon till några få procent för flickorna i förskoleklass och årskurs fyra, liksom för pojkar i samtliga åldrar (Figur 17, Tabell 11). Liksom föregående läsår är det vanligare att flickor är oroliga eller rädda i gymnasiet, än bland pojkar. Det ses i samtliga kommuner och är på länsnivå sex gånger så vanligt bland flickor, jämfört med pojkar. I Kalix syns könsskillnaden redan i årskurs sju.

Lägst andel oroliga eller rädda flickor i gymnasiet ses i de elevantalsmässigt små kommunerna i Syd och Öst, liksom i Gällivare. De kommuner där flickor i högst omfattning ofta är oroliga eller rädda i gymnasiet, är Luleå, Kiruna och Piteå, om-

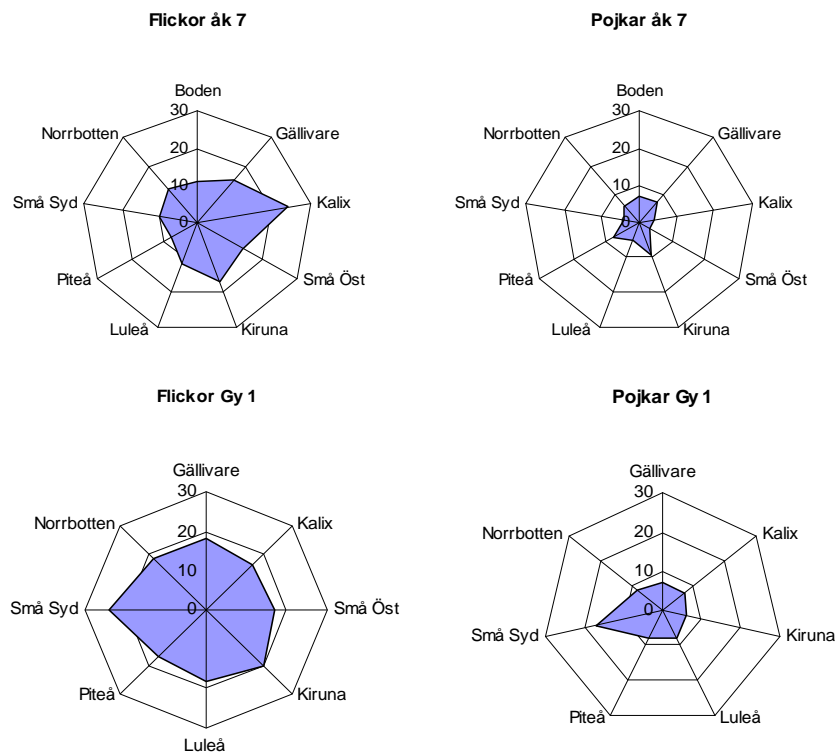
fattande 6-7% av flickorna. Frågan har ställts under de två senaste läsåren. I de kommuner som deltagit även föregående läsår, är bilden i stort sett oförändrad.

Figur 17. Andel elever som ofta eller alltid känt oroliga eller rädda under de tre senaste månaderna, utveckling över två läsår, Gymnasiets första år, kommuner i Norrbotten
 Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Övertorneå.
 * För markerade kommuner finns värde endast för 2008/2009

Irriterad eller på dåligt humör

Även gällande hur ofta eleverna är irriterade eller på dåligt humör, ses en skillnad mellan könen, från och med årskurs sju (Figur 18, Tabell 12). Andelen bland pojkarna förändras sig inte nämnvärt mellan åldrarna, endast med ett par procent till gymnasiet, medan andelen bland flickor mer än fördubblas, från 5% i årskurs fyra till 12% i årskurs sju. Andelen stiger ytterligare till gymnasiet; i årskurs sju och gymnasiet är det dubbelt så vanligt bland flickor att så pass ofta känna sig irriterad eller på dåligt humör, jämfört med pojkar. Piteå har lägst andel bland flickorna i årskurs sju och bara Kalix har lägre andel än Piteå i gymnasiet. Högst andel finns i gymnasiets första år, för både pojkar och flickor, i de mindre kommunerna i Syd.

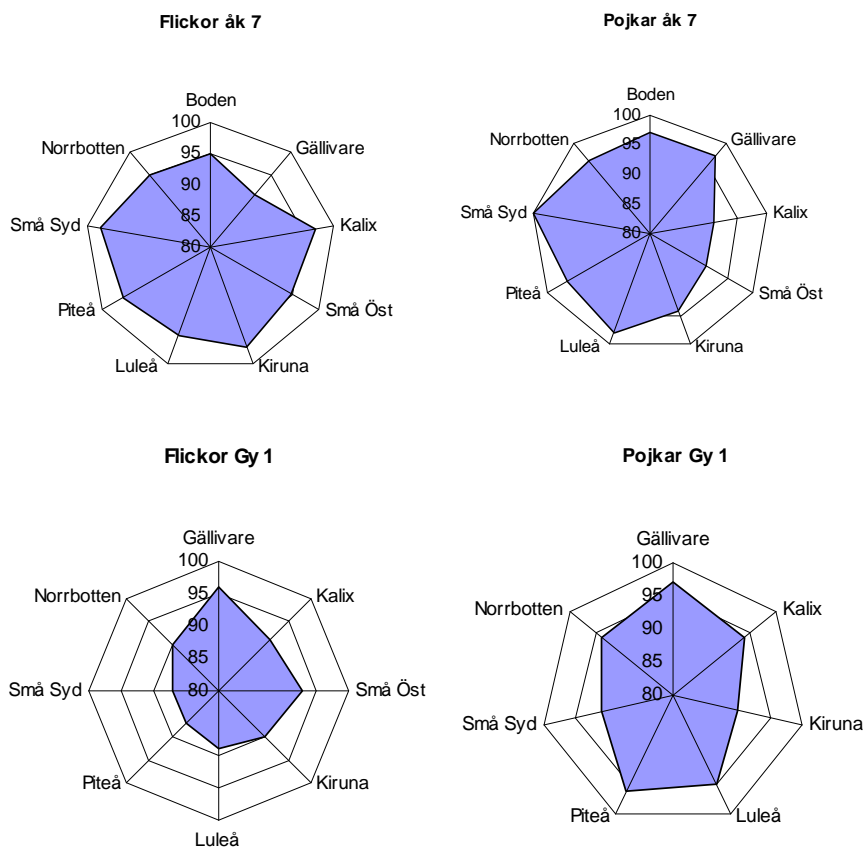
Figur 18. Andel elever som ofta eller alltid känt sig irriterade eller på dåligt humör de senaste tre månaderna, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Övertorneå, Övertorneå.

Tillgång till vuxen att prata med

I årskurs fyra, sju och gymnasiet första år ombads eleverna ange om de hade någon vuxen att prata med om det som är viktigt för dem. Nästan samtliga svarade att de hade det. Liksom föregående läsår finns en nedåtgående tendens med ökande ålder. Pojkarna i gymnasiet har i något högre utsträckning någon att prata med detta läsår, 94%, jämfört med föregående läsår, 90%. I övrigt är bilden i det närmaste identisk på länsnivå (Tabell 13).

Liksom föregående år har Gällivare högst andel i gymnasiet som har någon vuxen att prata med om det som är viktigt, jämfört med övriga kommuner, och oavsett kön (Figur 19). Samtidigt har Gällivare detta läsår lägst andel av kommunerna när det gäller flickor i årskurs sju. Region Syd uppvisar för flickorna i årskurs sju, hög andel som har någon vuxen att prata med om det som är viktigt, jämfört med övriga kommuner. I gymnasiet har dock samma kommuner istället lägst andel för flickorna. Lägst bland pojkarna i gymnasiet ligger Kiruna och de små kommunerna i region Syd.

Figur 19. Andel elever som har någon vuxen att prata med om det som är viktigt för dem, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

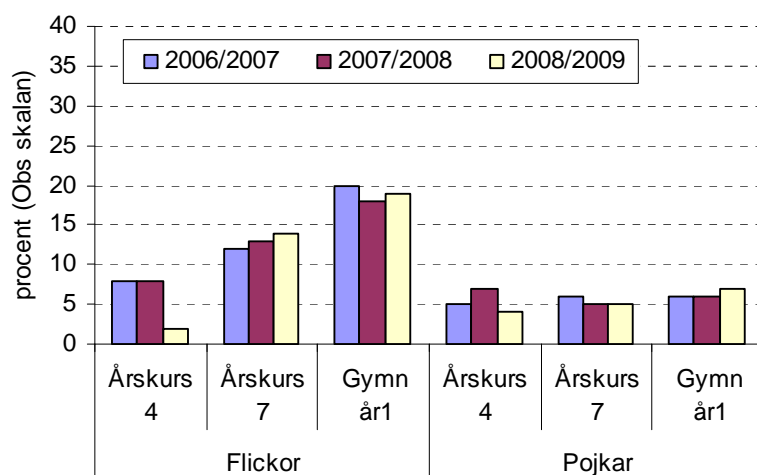
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Huvudvärk

Andelen elever som ofta eller alltid haft besvärande huvudvärk de tre senaste månaderna, har varit relativt oförändrad under de tre läsår undersökningen pågått. Besvärerna ökar i omfattning med ökande ålder, från någon enstaka procent i förskoleklass oavsett kön, till i gymnasiet 7% av pojkarna och av flickorna 19%, vilket motsvarar ungefär var femte flicka (Tabell 14, Figur 20). Det är nästan tre gånger så vanligt bland flickor att så ofta ha besvärande huvudvärk, jämfört med pojkar i både årskurs sju och gymnasiet första år. Liksom läsår 2006-07 syns skillnaden mellan könen tydligt från och med i årskurs sju.

Jämförelsevis hög eller låg andel i en kommun, kan skilja sig beroende på årskurs. I årskurs sju finns högst andel elever med huvudvärk i de mindre kommunerna i Öst, oavsett kön (Tabell 14). Bland pojkar är andelen lika hög i Boden. I gymnasiet finns högst andel med huvudvärk i de mindre kommunerna i Syd, oavsett kön. Piteå har bland flickor i årskurs sju en jämförelsevis låg andel elever med besvärande huvudvärk, medan andelen i gymnasiet är jämförelsevis hög.

I årskurs sju är könsskillnaden i länet 9%. Över länsvärdet ligger Kalix (16% skillnad), de mindre kommunerna i Öst (13%), Gällivare (12%), och de mindre kommunerna i Syd (11%). I gymnasiet är könsskillnaden 12%. Över länsvärdet ligger här Gällivare (24% skillnad), de mindre kommunerna i Syd (19%), Piteå (14%).

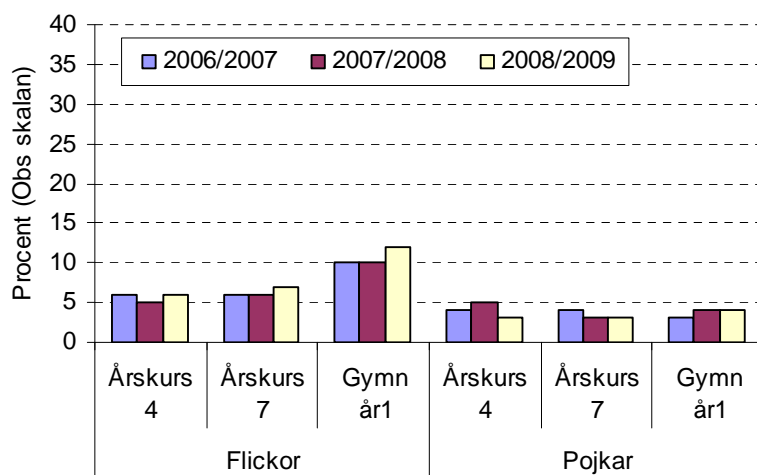
Figur 20. Andel elever som ofta eller alltid haft besvärande huvudvärk de tre senaste månaderna, utveckling över tre läsår, Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Övertorneå, Övertorneå.

Ont i magen

I likhet med tidigare läsår finns en könsskillnad även vad gäller magont (Figur 21). Liksom läsår 2006-07 antyds skillnaden mellan könen redan i årskurs fyra och för första året antyds dessutom en skillnad redan i förskoleklass, i deltagande kommuner.

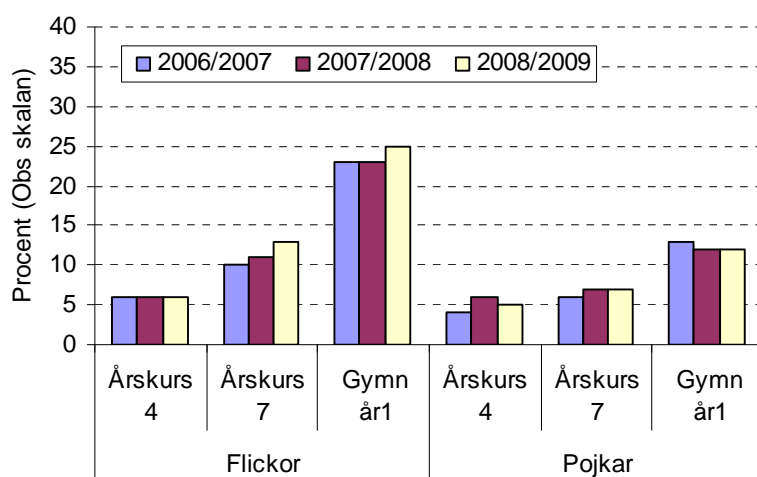
I de flesta av årskurserna har Kiruna lägre andel flickor med besvärande magont än övriga kommuner, liksom var fallet med huvudvärk. De mindre kommunerna i Syd har högst andel i gymnasiet första år, som haft besvärande magont, oavsett kön. Liksom för huvudvärk, ligger också Gällivare högt vad gäller magont, bland flickorna i gymnasiet (Tabell 14-15).

Figur 21. Andel elever som ofta eller alltid haft besvärande ont i magen de tre senaste månaderna, utveckling över tre läsår, Norrbotten.

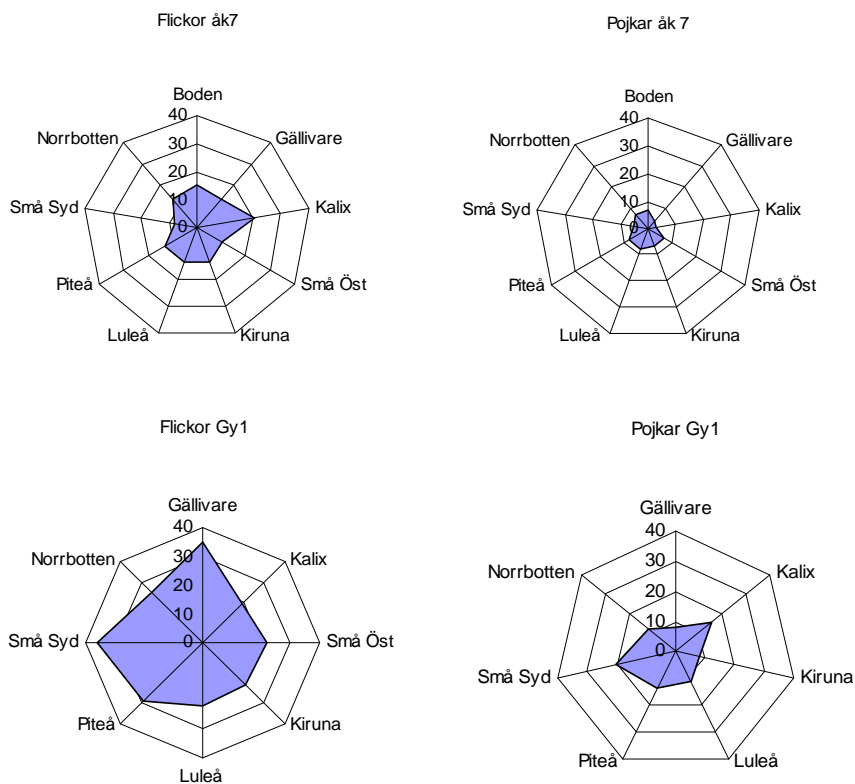
Värk i rygg, nacke och axlar

Barn som ofta eller alltid har haft besvärande ont i rygg, nacke eller axlar de tre senaste månaderna, är liksom tidigare läsår ungefär lika många bland flickor som bland pojkar i årskurs fyra (Figur 22). Med ökande ålder ökar andelen bland både pojkar och flickor, men mer betydande bland flickorna, där ungefär dubbelt så många har besvär jämfört med pojkarna i både årskurs sju och gymnasiet första år. I gymnasiet har drygt var fjärde flicka och drygt var tionde pojke besvär så pass ofta. Utvecklingen under senaste år har varit relativt oförändrad för pojkarna, medan den tycks gå åt oönskat håll för flickorna, särskilt i årskurs sju, men också i gymnasiet första år.

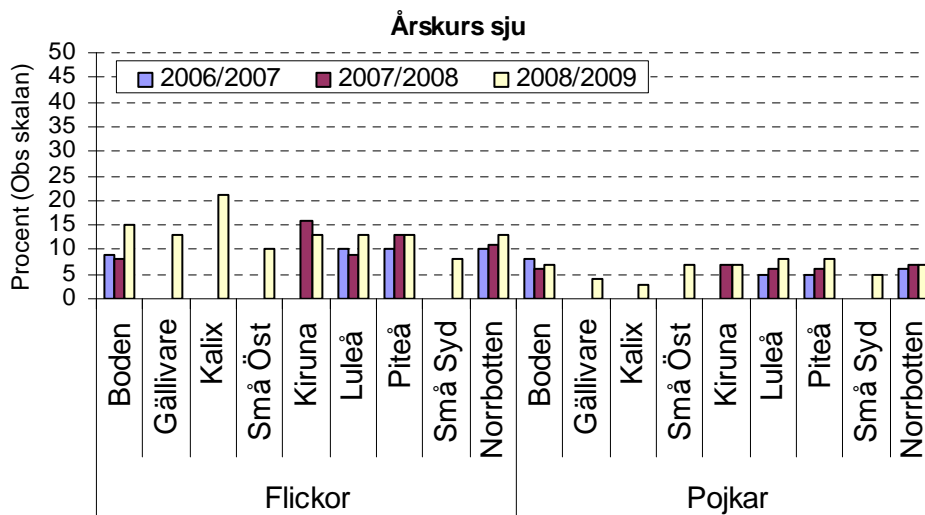

Figur 22. Andel elever som ofta eller alltid haft besvärande värk i rygg, nacke eller axlar under de tre senaste månaderna, utveckling över tre läsår, Norrbotten

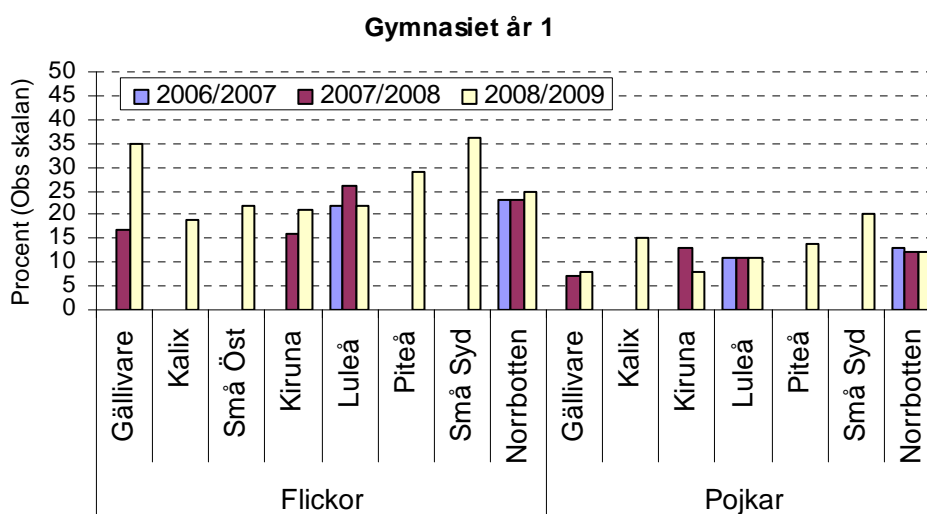
Bland de kommuner med flest flickor med besvär syns i årskurs fyra Gällivare och årskurs sju Kalix. I gymnasiet första år finns högst andel bland flickorna i de små kommunerna i Syd, samt Gällivare (Figur 23, Tabell 16). Även Piteå ligger här över länsvärdet. Lägst andel flickor med besvär i gymnasiet finns i Kalix. De mindre kommunerna i Syd har högst andel pojkar med värk i rygg, axlar och nacke, i både årskurs fyra och gymnasiet första år.

Figur 23. Andel elever ofta eller alltid haft besvärande värk i rygg, nacke eller axlar under de tre senaste månaderna, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Figur 24. Andel elever i årskurs sju som ofta eller alltid haft besvärande värk i rygg, nacke eller axlar under de tre senaste månaderna, utveckling över tid, Norrbotten
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.
Frånvaro av stapel betyder att inget värde finns fastslaget för kommunen för det läsåret

Figur 25. Andel elever i gymnasiet första år som ofta eller alltid haft besvärande värk i rygg, nacke eller axlar under de tre senaste månaderna, utveckling över tid, Norrbotten. Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå. Frånvaro av stapel betyder att inget värde finns fastslaget för kommunen för det läsåret

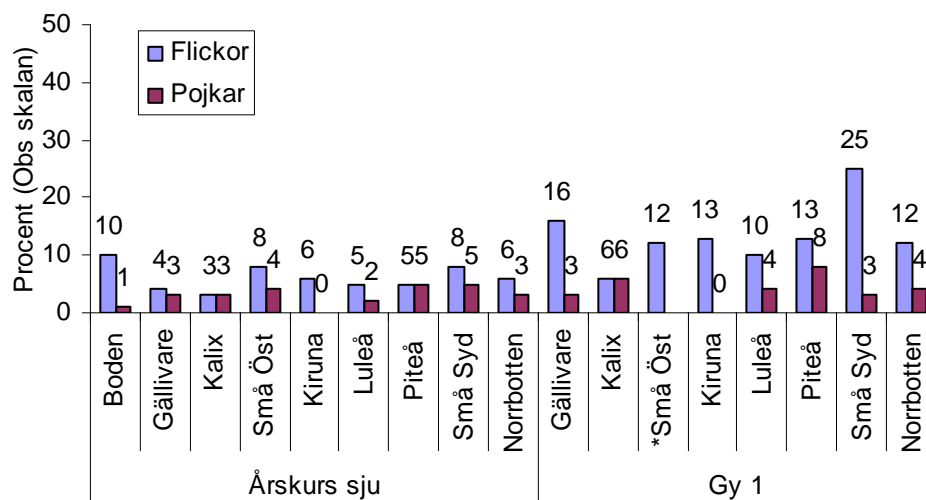
Könsskillnaden är påtaglig i vissa kommuner. I årskurs sju ses den största könsskillnaden i Kalix, 18%, att jämföras med skillnaden på länsnivå, 6%. Det betyder att Kalix, utöver hög andel flickor med besvär, också har stora könsskillnader i årskurs sju. Över länssnitt i könsskillnad ligger i årskurs sju även Gällivare, 9%, och Boden, 8%. I gymnasiet ligger Gällivare högst över länssnitt i könsskillnad, 27%, jämfört med länets 13%. Över länssnitt ligger här även de små kommunerna i Syd, 16%, liksom Piteå, 15%. Det betyder att Gällivare, de mindre kommunerna i Syd, liksom Piteå, utöver hög andel flickor med värkproblematik från rygg, nacke, eller axlar i gymnasiet, också har stora könsskillnader i den problematiken.

Värktabletter

Andelen elever som använder värktabletter så ofta som minst några gånger i veckan är dubbelt så hög bland flickor jämfört med pojkar i årskurs sju (Figur 26). Medan andelen ligger kvar på ungefär samma nivå för pojkar i gymnasiet, fördubblas den bland flickorna och det då tre gånger så vanligt bland flickorna med så frekvent användning, jämfört med pojkarna.

Skillnaden är markant mellan kommunerna, där Kalix har lägst andel flickor med frekvent användning i båda åldersgrupperna, i det närmaste i nivå med pojkarna, medan Boden har tre gånger så hög andel som Kalix i årskurs sju och Gällivare fem gånger så hög i gymnasiet första år. I gymnasiet är skillnaden är hela 8 gånger i de mindre kommunerna i Syd. Där är också högfrequent värktablettanvändning som högst av de ingående kommunerna, följt av Gällivare.

På länsnivå skiljer sig inte bilden nämnvärt från föregående år. Däremot skiljer sig bilden kommunvis mellan åren i vissa fall, exempelvis Gällivare i gymnasiet, där andelen var lägre bland flickor föregående läsår, liksom Bodens flickor i årskurs sju, där andelen också var lägre föregående år. Högfrequent användning av värktabletter bland pojkar är som lägst i Kiruna, och där är också könsskillnaden mycket påtaglig.

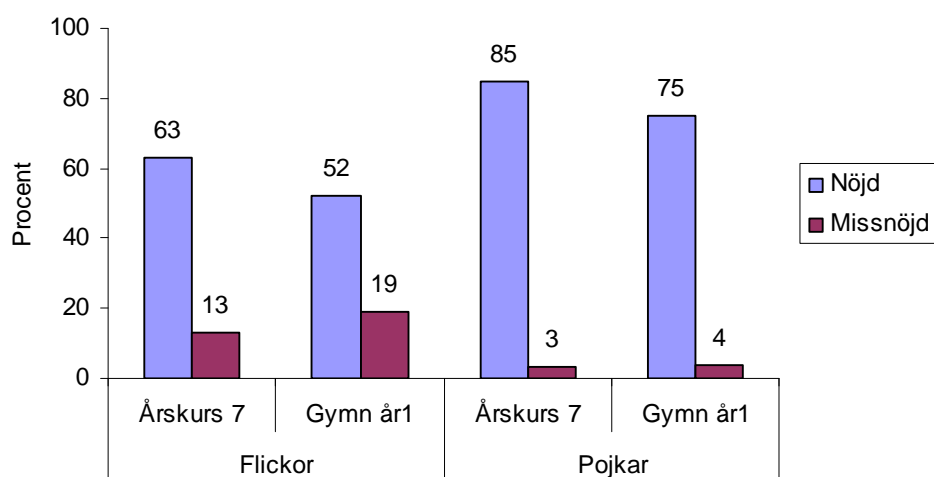

Figur 26. Användning av värktabletter minst några gånger i veckan, bland elever i årskurs sju och gymnasiets första år, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten. Små Öst: Haparanda, Övertkalix, Övertorneå; Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn. * Inget värde för pojkar pga för litet underlag

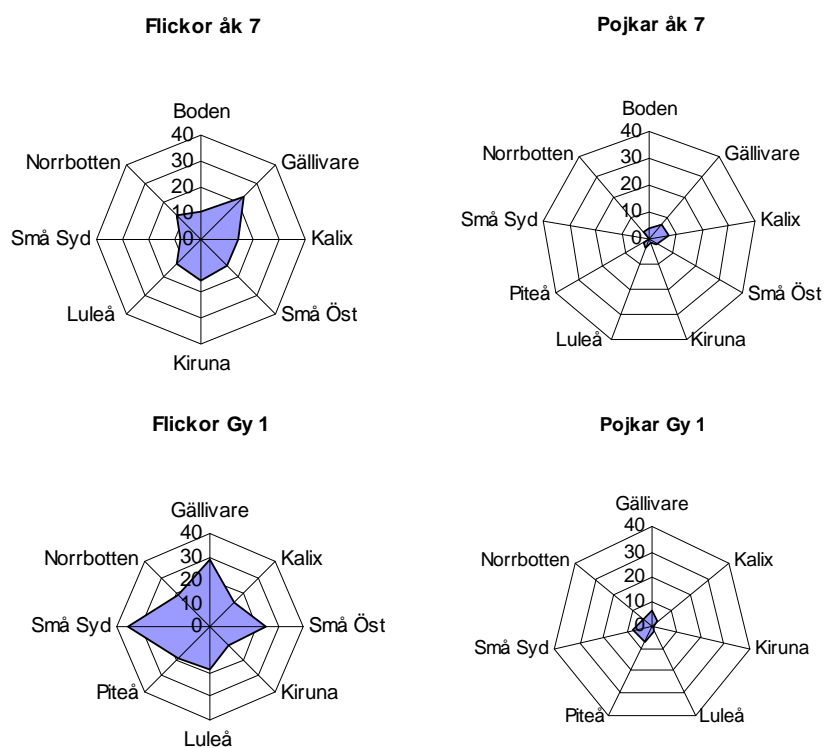
Nöjd med sin kropp

Andelen elever som är ganska eller mycket nöjda med sin kropp sjunker med stigande ålder, oavsett kön (Figur 27). Däremot stiger andelen som är missnöjda med sin kropp med stigande ålder, endast för flickorna. Ungefär var tionde flicka i årskurs sju, och var femte i gymnasiets första år är missnöjd med sin kropp, att jämföras med endast ett fåtal procent av pojkarna. Andelen missnöjda flickor i gymnasiet har stigit från föregående läsår, från 15% till 19%, medan andelen är oförändrad bland pojkarna. Om det är en tillfällig ökning eller del av en trend är för tidigt att avgöra på bara två mätpunkter, men ligger i linje med den ökning av psykisk ohälsa bland flickor som kan konstateras på flera andra håll i materialet.

Frågan infördes i årskurs sju detta läsår. I årskurs sju var bortfallet stort i Piteå beroende på att föregående läsårs enkät i vissa fall använts av misstag. För flickor understeg deltagandet 50 elever, varför svaren inte redovisas. Bortfallet var ovanligt högt i de små kommunerna i Syd, 10% oavsett kön, samt i Luleå ca 10% för flickor och 6% för pojkar, varför resultatet från de grupperna får tolkas med försiktighet. Flest nöjda flickor ses i årskurs sju i Boden, och i gymnasiet i Kalix och Luleå (Tabell 17). Inte i någon kommun överstiger andelen nöjda flickor 58%, i gymnasiet, och ingen kommun understiger 66% vad gäller nöjda pojkar.

Figur 27. Elever i årskurs sju och gymnasiets första år som är ganska eller mycket nöjda, respektive ganska eller mycket missnöjda med sin kropp, läsår 2008-2009, Norrbotten

Figur 28. Elever i årskurs sju och gymnasiets första år som är ganska eller mycket missnöjda med sin kropp, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

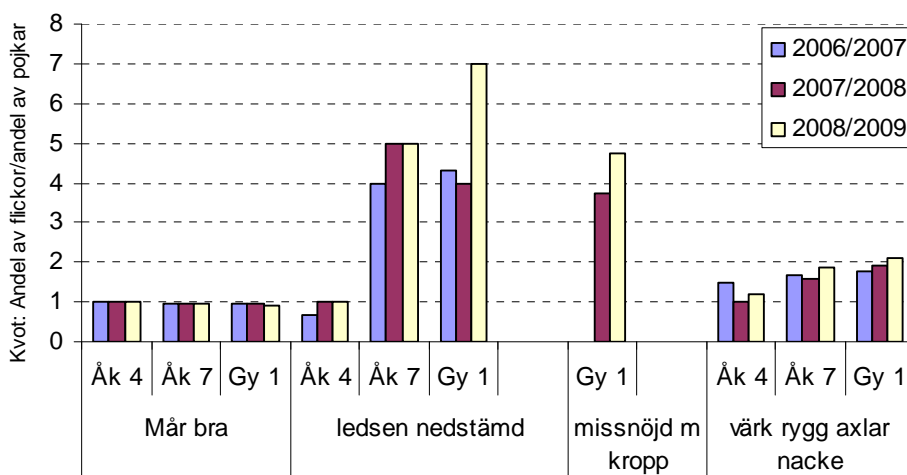
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Övertorneå, Övertorneå.

Data saknas för pojkar i Små Öst, gymnasiet samt flickor åk 7 i Piteå pga för litet relevant

Högst andel flickor som är missnöjda med sin kropp, ses i Gällivare i årskurs sju, och i gymnasiets första år har endast de små kommunerna i Syd fler missnöjda flickor än Gällivare. Även de små kommunerna i Öst har hög andel missnöjda flickor jämfört med övriga kommuner, i gymnasiet. Också föregående läsår uppvisade Gällivare jämförelsevis hög andel missnöjda flickor i gymnasiet, och andelen har ökat med 11%. Från föregående år har på länsnivå andelen missnöjda flickor ökat med 4%, medan andelen bland pojkarna är oförändrad

Utveckling av könsskillnader i psykisk hälsa

För flera av frågorna inom psykisk hälsa har skillnaderna mellan pojkar och flickor ökat över de tre läsåren (Figur 29). På samtliga dessa områden är det flickorna som har mer försämrad utveckling än pojkarna. Det ökande avståndet mellan könen ses bland annat gällande andelen elever som mår bra, som ofta är ledsna eller nedstämda, som är missnöjda med sin kropp, och som har värk i rygg, axlar, eller nacke. Läsåret 2006/2007 var exempelvis ungefär fyra gånger så vanligt att flickor i årskurs sju eller gymnasiet ofta var ledsna eller nedstämda jämfört med pojkarna; det senaste läsåret är andelen istället fem gånger så hög som hos pojkarna i årskurs sju och sju gånger så hög i gymnasiet. Bilden av ökande avstånd i psykisk hälsa mellan könen illustreras i figur 29.

Figur 29. Könsskillnader i psykisk hälsa mellan elever i årskurs fyra, sju och gymnasiets första år. Utveckling över tre läsår, Norrbotten.

Kvotvärde 1 betyder att andelen är densamma för flickor och pojkar, kvotvärde 5 att andelen är 5 gånger högre än bland pojkarna, etc.

Analys inom psykisk hälsa

Värken i rygg, axlar eller nacke bland elever kan sannolikt ofta kopplas samman med psykiska besvär. Av elever som ofta eller alltid haft sådan värk de tre senaste månaderna hade 44% också ofta eller alltid varit ledsna eller nedstämda samma period, jämfört med hos 10% av dem som sällan hade haft värk. Det var också tre gånger så vanligt att finna ledsna eller nedstämda elever bland dem som sällan åt frukost jämfört med dem som åt frukost varje dag. Av dem som aldrig åt frukost hade dessutom dubbelt så många ofta eller alltid huvudvärk, jämfört med dem som åt varje skoldag.

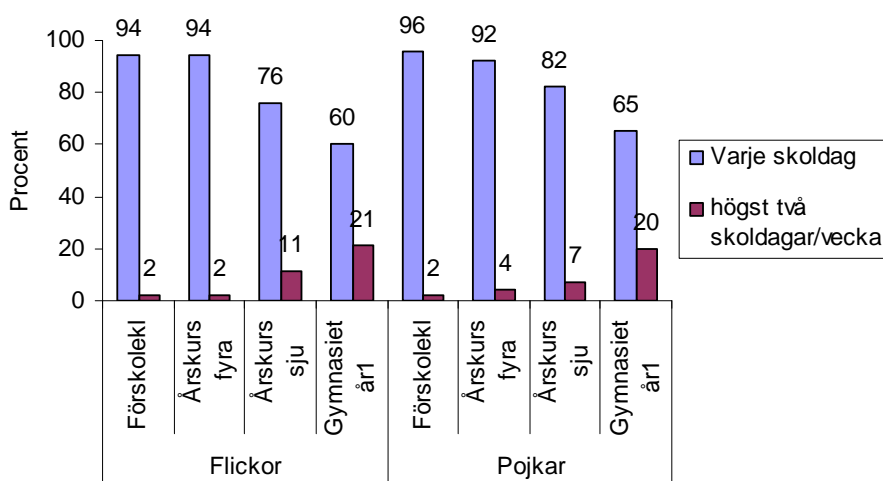
Kost och Fysisk Aktivitet

Frukost

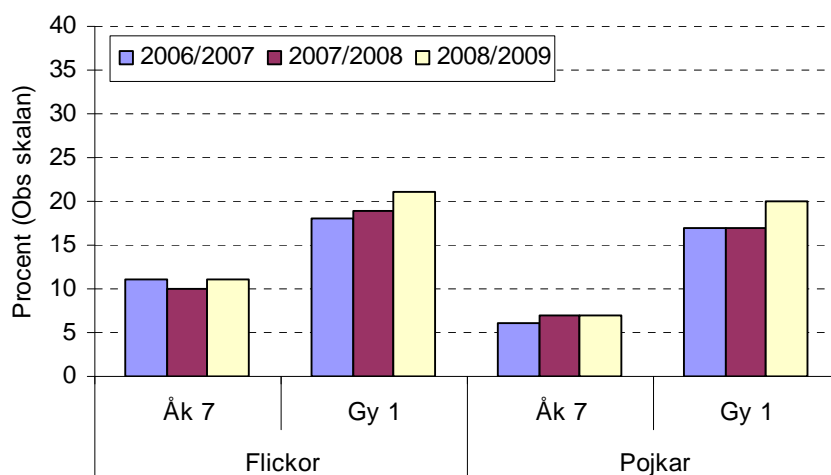
Frukosten räknas som den viktigaste måltiden eftersom den har betydelse för hur mycket man orkar prestera under dagen. På nationell nivå minskar andelen som äter frukost med åldern, särskilt bland flickor. Elva- och 13-åriga flickor äter i mindre utsträckning regelbunden frukost än jämnåriga pojkar i veckorna⁷. I Norrbotten ser vi samma mönster. De allra flesta äter frukost varje skoldag i lägre åldrar, men det blir sedan mindre vanligt med ökande ålder och mindre vanligt bland just flickorna (Figur 30, Tabell 18). Det är också vanligare bland flickor än pojkar i årskurs sju att äta frukost mycket sällan. I gymnasiet äter var femte elev sällan frukost, dvs högst två skoldagar per vecka. De som aldrig äter frukost på skoldagarna, är hela 7% av flickorna och 8% av pojkarna i gymnasiet. Motsvarande andel är 4% av flickorna och 2% av pojkarna i årskurs sju.

Medan andelen som äter frukost sällan varit oförändrad i årskurs sju under de tre senaste läsåren, syns en tendens till ökning av dem som äter sällan, i gymnasiets första år, med 3% både bland pojkar och flickor (Figur 31).

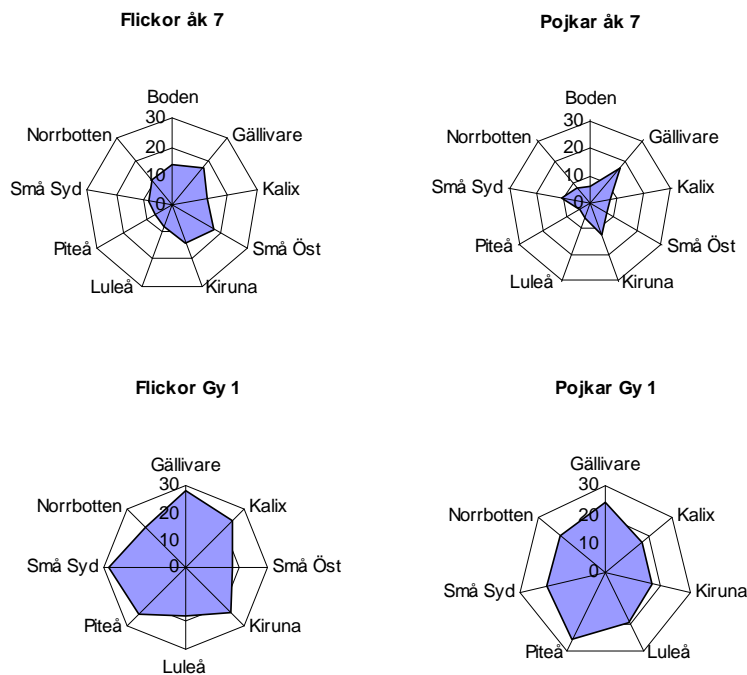
Av kommunerna äter i årskurs sju flest flickor i Luleå och Piteå frukost varje skoldag, och flest pojkar i kommunerna i region Syd, liksom Luleå. Generellt ses lägre värden i årskurs sju i region Nord och Öst (Tabell 18). I gymnasiet finns de flesta som äter frukost varje skoldag i de små kommunerna i Öst, bland flickor och i Kalix bland pojkar.

Figur30. Elever som äter frukost varje skoldag, liksom högst två skoldagar per vecka, läsåret 2008-2009, Norrbotten.

Figur 31. Elever som äter frukost högst två skoldagar per vecka, utveckling över tre läsår, Norrbotten.

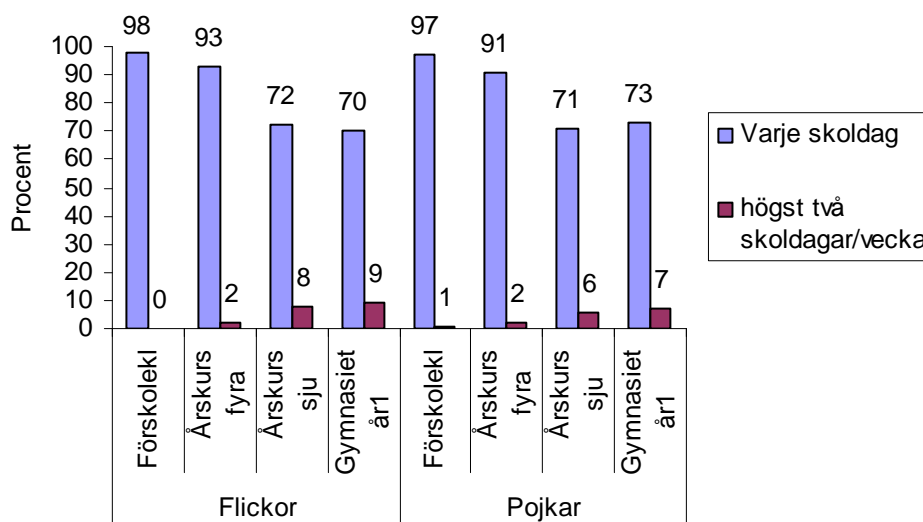

Figur 32. Elever som äter frukost högst två skoldagar per vecka, årskurs sju och gymnasiet första år, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Bland kommunerna finns flest sällan-ätare av frukost i årskurs sju, i Gällivare och Kiruna, oavsett kön, och för flickorna också i de små kommunerna i Öst, samt Boden. I gymnasiet finns flest sällan-ätare i Gällivare, Piteå och de små kommunerna i Syd, oavsett kön, och även i Kalix, bland flickorna. I Piteå, slarvar få med frukosten i årskurs sju, medan kommunen befinner sig bland de kommuner där det slarvas mest med frukost, i gymnasiet första år.

Lunch

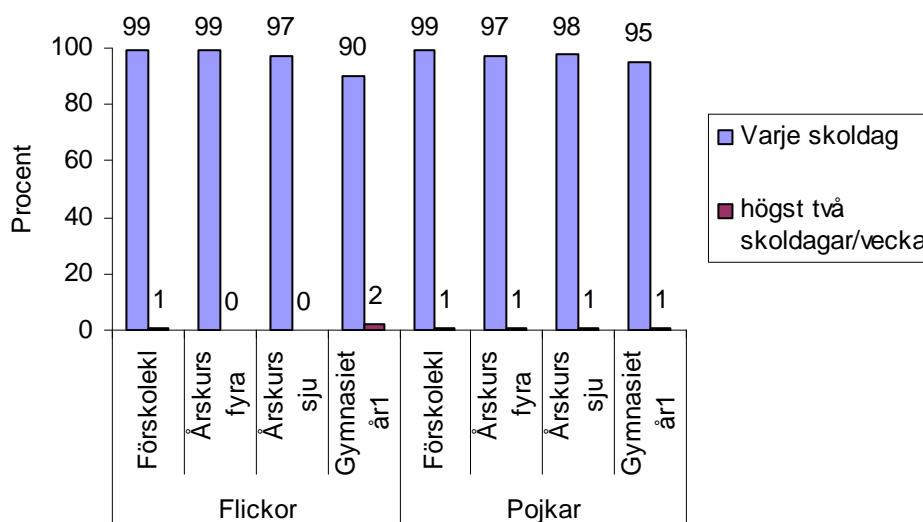
Mer än nio av tio elever i förskoleklass och årskurs fyra äter lunch varje skoldag, men liksom för frukost sker en stor förändring till årskurs sju (Figur 33, Tabell 19). Sju av tio äter lunch varje skoldag i årskurs sju och gymnasiet första år. De som äter så sällan som högst två skoldagar i veckan, utgörs av något fler flickor än pojkar i högre åldrar, som högst 9% i gymnasiet första år. Det är 2% av flickorna och 1% av pojkarna i gymnasiet som aldrig äter lunch på skoldagarna.

Figur 33. Elever som äter lunch varje skoldag, läsår 2008-2009, Norrbotten.

Middag

Nästan alla elever äter middag varje skoldag, som lägst 90% bland flickorna i gymnasiet första år, där motsvarande andel är 95% bland pojkarna (Figur 34). Som högst 2%, äter middag så sällan som högst två skoldagar i veckan. Ingen kommun understiger 80% som äter middag varje skoldag (Tabell 20).

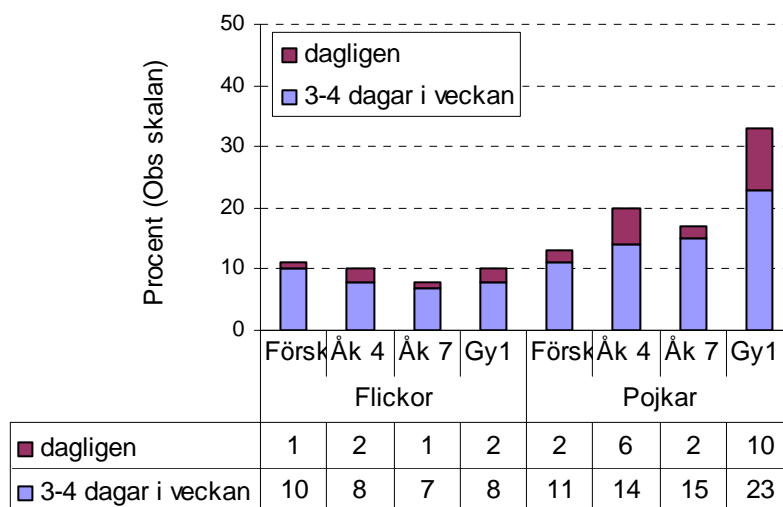

Figur 34. Elever som äter middag varje skoldag, respektive högst två skoldagar per vecka, läsår 2008-2009, Norrbotten.

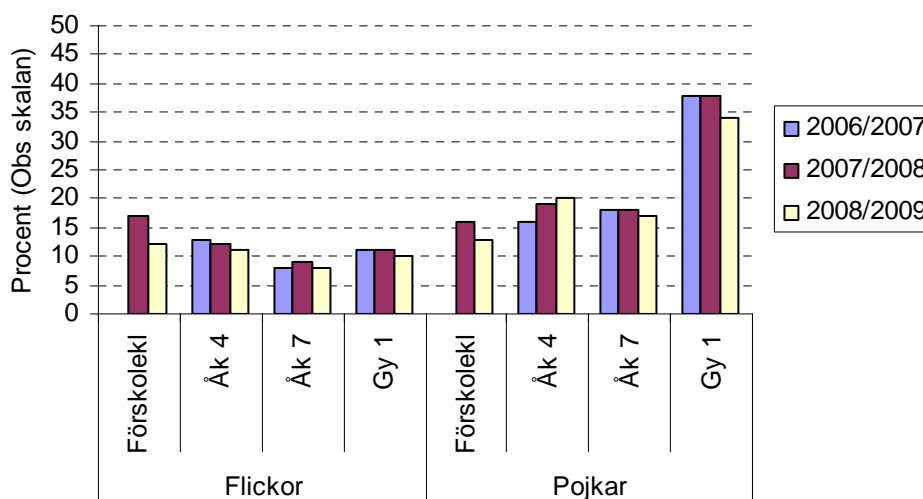
Saft och läsk

På nationell nivå dricker pojkar oftare läsk dagligen med ökande ålder⁷. Liksom föregående år dricker pojkarna i Norrbotten oftare saft eller läsk än flickorna. Detta blir alltmer tydligt med ökande ålder, men syns detta läsåret redan i förskoleklass (Figur 35).

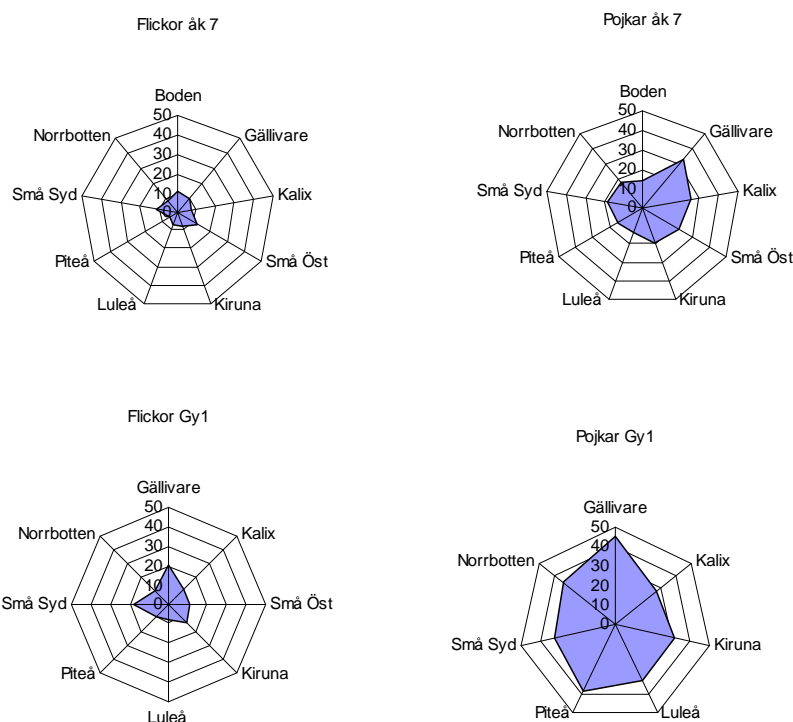
Över de år undersökningen har pågått ses någon minskad andel flickor som ofta dricker saft eller läsk, både i förskoleklass och årskurs fyra (Figur 36). Även för pojkar i förskoleklass ses en minskning, men däremot ökar andelen pojkar som ofta dricker saft eller läsk i årskurs fyra. Bland äldre elever finns en något positiv antydning till att andelen som ofta dricker läsk inte längre ökar, utan att ökningen eventuellt kan ha stannat upp. Om det är ett tecken på en påbörjad nedåtgående trend eller en tillfällig nedgång, är ännu för tidigt att säga.

Figur 35. Elever som dricker saft eller läsk (förskola, årskurs fyra), eller läsk (årskurs sju, gymnasiets första år) minst tre dagar i veckan, läsåret 2008-2009, Norrbotten.

Figur 36. Elever som dricker saft eller läsk (förskola, årskurs fyra), eller läsk (årskurs sju, gymnasiets första år) minst tre dagar i veckan, utveckling över tid, Norrbotten

Figur 37. Elever som dricker läsk minst tre dagar i veckan, läsåret 2008-2009, Norrbotten Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Boden och Luleå har lägre andel pojkar som ofta dricker saft eller läsk än länsvärdet, i samtliga årskurser (Tabell 21, figur 37). Medan Gällivare för flickor, ligger påtagligt högt i gymnasiets första år, men inte i årskurs fyra eller sju, är Gällivare den kommun där flest pojkar dricker saft eller läsk, oavsett årskurs. I gymnasiet finns högst andel, förutom Gällivare, också bland pojkarna i Piteå.

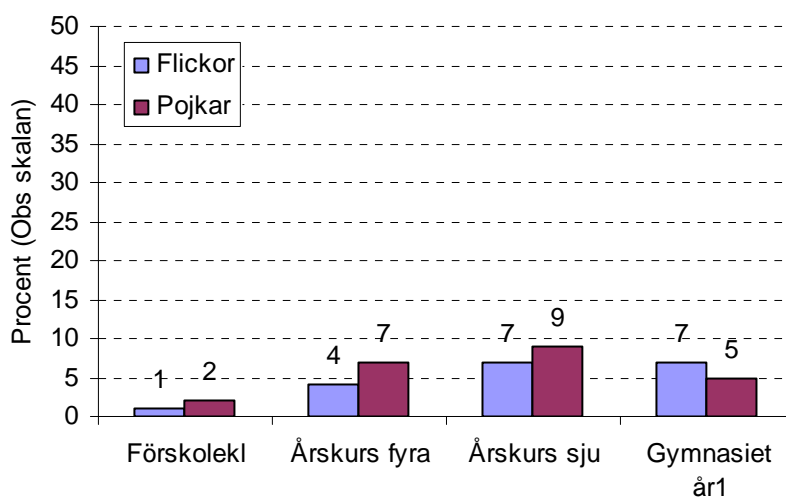
Särskilt tydliga könsskillnader ses i gymnasiet i Piteå, där skillnaden mellan könen är 29%, i Gällivare, 25%, liksom i Luleå, 24%. I Gällivare dricker både pojkar och flickor ofta läsk jämfört med länsvärdet, medan de stora skillnaderna i Piteå och Luleå beror på att pojkarna dricker jämförelsevis ofta, samtidigt som flickorna i samma kommuner dricker mindre ofta, jämfört med andra kommuner.

På länsnivå har andelen pojkar i gymnasiet som ofta dricker läsk, minskat från 38% till 34% från läsåret 07/08. Det beror bland annat på minskningar i Luleå, från 37% till 32%, liksom i Kiruna, från 40% till 31%. I Gällivare har däremot andelen stigit från 39% till 45%.

TV- vanor

Tidigare har en fråga ställts om hur ofta eleverna sitter framför TV och/eller dator, varför det inte har varit möjligt att särskilja hur mycket tid som gäller TV respektive vad som gäller dator. Detta läsåret delades därför frågan upp i två, för att det skulle möjliggöras. På nationell nivå ser något fler pojkar än flickor på TV minst fyra timmar per vardag, bland 11-, 13- och 15-åringar⁷. Även i Norrbotten ser vi att det är vanligare bland pojkar än flickor att tillbringa så mycket tid som minst fyra tim-

mar om dagen med att titta på TV, i åldrarna t. om årskurs sju. I gymnasiet är bilden dock omvänd på länsnivå, där flickorna oftare än pojkarna sitter lång tid framför TV:n (Figur 38). Könsmönstret skiljer dock inom vissa kommuner. Från förskoleklass till årskurs sju blir det allt vanligare bland elever att tillbringa så lång tid framför TV:n, medan det blir mindre vanligt i gymnasiet första år, oavsett kön.

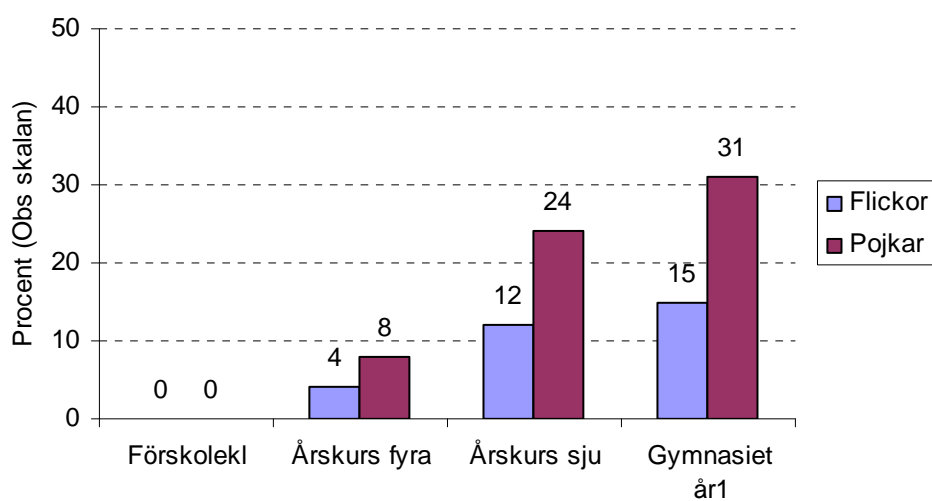
Figur 38. Andel elever som tillbringar minst fyra timmar per dag på sin fritid med att se på TV, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Det finns inget tydligt generellt mönster för kommunerna vad gäller TV-tid, utom att Luleå, Piteå och Gällivare har relativt låg andel flickor oavsett ålder, som tittar minst fyra timmar om dagen på TV (Tabell 22). Detsamma gäller för pojkarna i de små kommunerna i Syd.

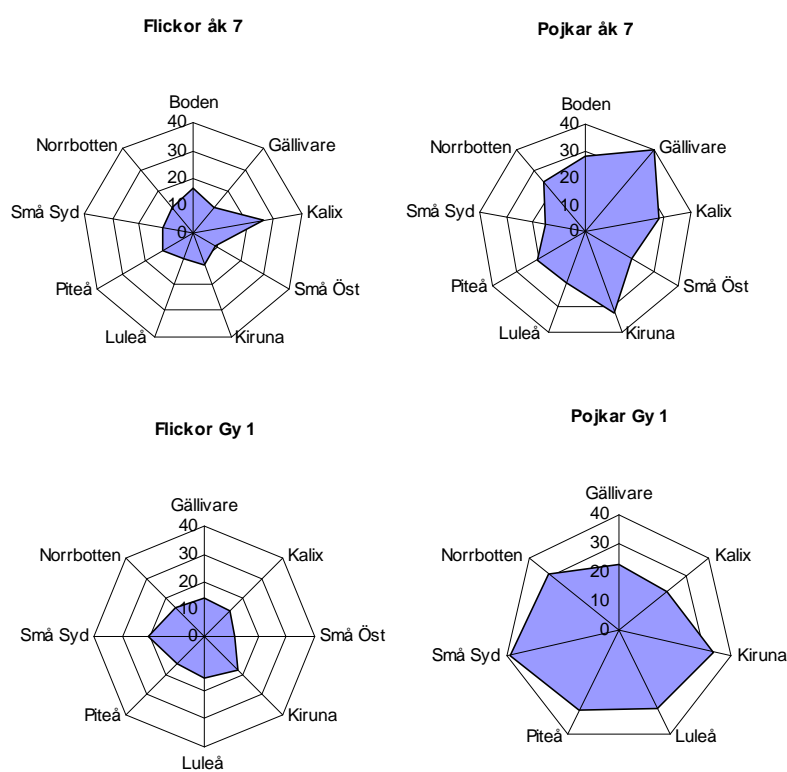
Högst andel flickor i gymnasiet som tittar lång tid på TV, finns i de små kommunerna i Syd, och högst andel bland pojkarna finns i Kalix. Störst könsskillnader ses i årskurs sju i Piteå, om 9%, förklarad av jämförelsevis låg andel flickor respektive hög andel pojkarna som tittar länge på TV. I gymnasiet är skillnaden störst i de små kommunerna i region Syd, om 10%, även här förklarad av en jämförelsevis hög andel flickor och låg andel pojkarna.

Datorvanor

Nationellt är det mer än dubbelt så hög andel pojkarna som flickorna, som använder datorn minst fyra timmar per vardag, bland 11-, 13- och 15-åringar⁷. Även i Norrbotten är det vanligare bland pojkarna än bland flickorna att tillbringa lång tid framför datorn på sin fritid, men här också i gymnasiet (Figur 39). Liksom andelen som tittar på TV lång tid, ökar detta med ålder för datoranvändning. Medan andelen framför TV:n minskar från årskurs sju till gymnasiet, fortsätter andelen som sitter länge framför datorn att öka, och utgör nästan en tredjedel av pojkarna i gymnasiet första år. I varje åldersgrupp är det dubbelt så vanligt att pojkarna tillbringa så pass lång tid framför datorn än att flickorna gör det. Andelen tredubblas från årskurs fyra till årskurs sju, oavsett kön.

Figur 39. Andel elever som tillbringar minst fyra timmar per dag på sin fritid med att sitta framför datorn, läsåret 2008-2009, Norrbotten.

Figur 40. Andel elever som tillbringar minst fyra timmar per dag på sin fritid med att sitta framför datorn, läsåret 2008-2009, Norrbotten.

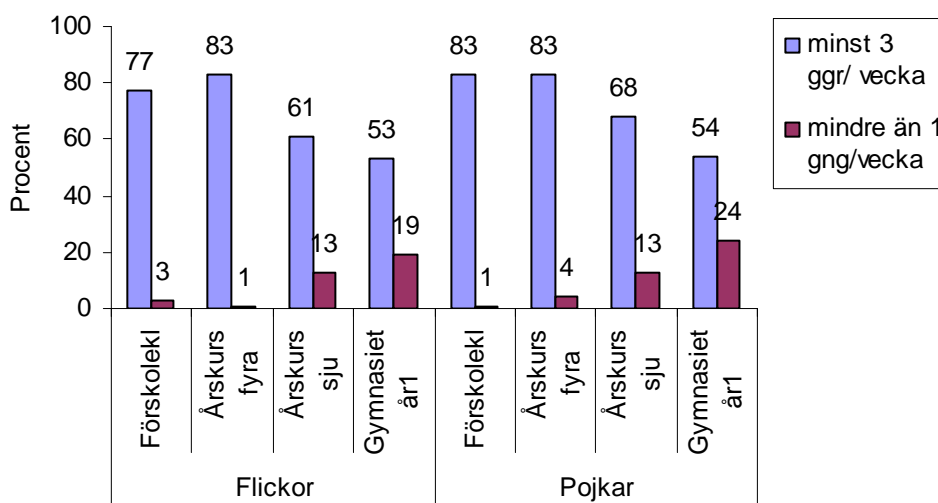
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Eleverna i årskurs fyra i Boden är det enda undantaget, men i övrigt följer samtliga kommuner könsmönstret för länet, med fler pojkar än flickor som tillbringar lång tid framför datorn (Tabell 23). I årskurs sju ligger Kalix och Boden över länsvärdet för båda könen, och för pojkarna även Gällivare och Kiruna (Figur 40). I gymnasiet

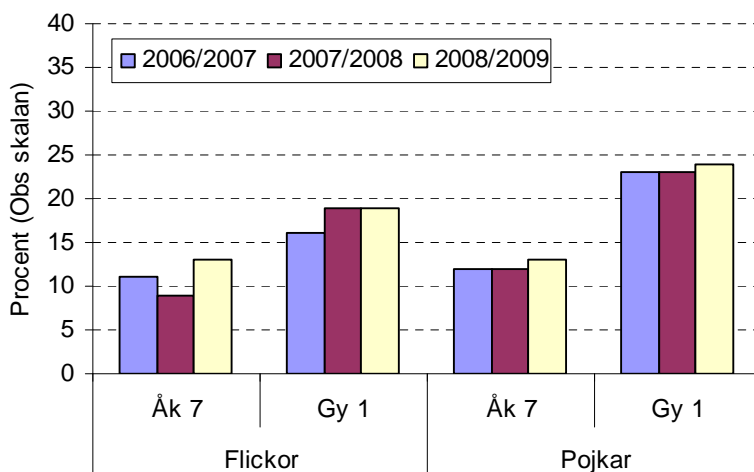
första år ligger Kiruna och de små kommunerna i Syd över länsvärdet för både flickor och pojkar. Där få sitter framför datorn under lång tid, är i årskurs sju och gymnasiet första år flickor i de små kommunerna i Öst. Det gäller även pojkarna i samma kommuner i årskurs sju, medan andelen inte är fastställd i gymnasiet.

Fysisk aktivitet på fritiden

Majoriteten av barnen är fysiskt aktiva minst tre gånger i veckan på fritiden. Det blir dock mindre vanligt med ökande ålder (Figur 41). Pojkarna är i något högre omfattning aktiva minst tre gånger i veckan, än flickorna i förskoleklass och årskurs sju, medan det är lika vanligt att vara så aktiv i gymnasiet, oavsett kön. Däremot ses i gymnasiet en skillnad bland dem som är inaktiva, där något fler pojkar än flickor är fysiskt aktiva mindre än en gång i veckan på sin fritid.

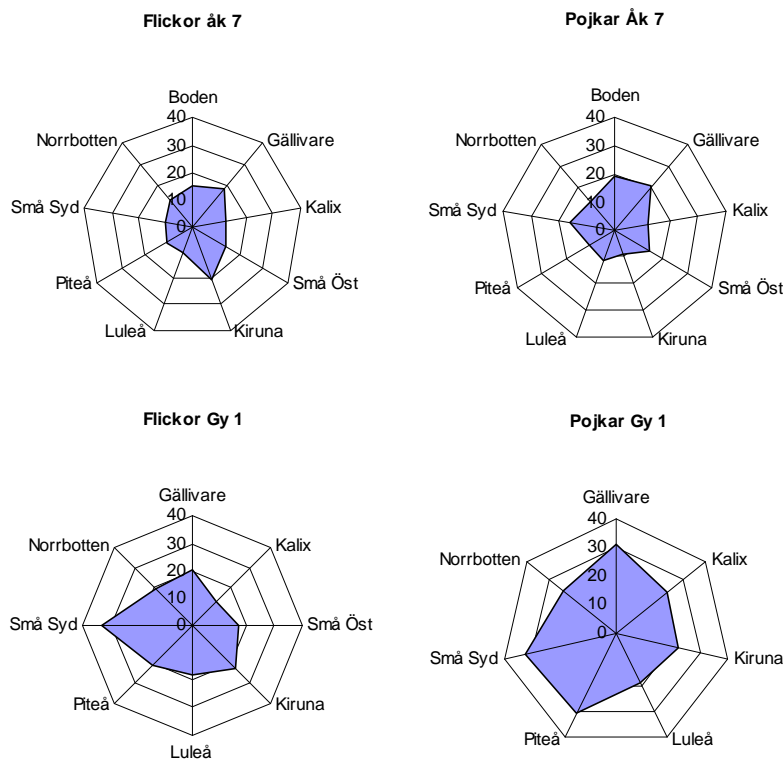
Figur 41. Andel elever som på sin fritid är fysiskt aktiva/idrottar på sin fritid (förskoleklass och årskurs 4 även: leker), läsåret 2008-2009, Norrbotten.

Figur 42. Andel elever som är fysiskt inaktiva, dvs aktiva/idrottar mindre än en gång i veckan på sin fritid, utveckling över tre läsår, Norrbotten

Andelen inaktiva i länet har inte förändrats nämnvärt de tre senaste läsåren i årskurs sju eller gymnasiet, även om en svag ökning antyds (Figur 42).

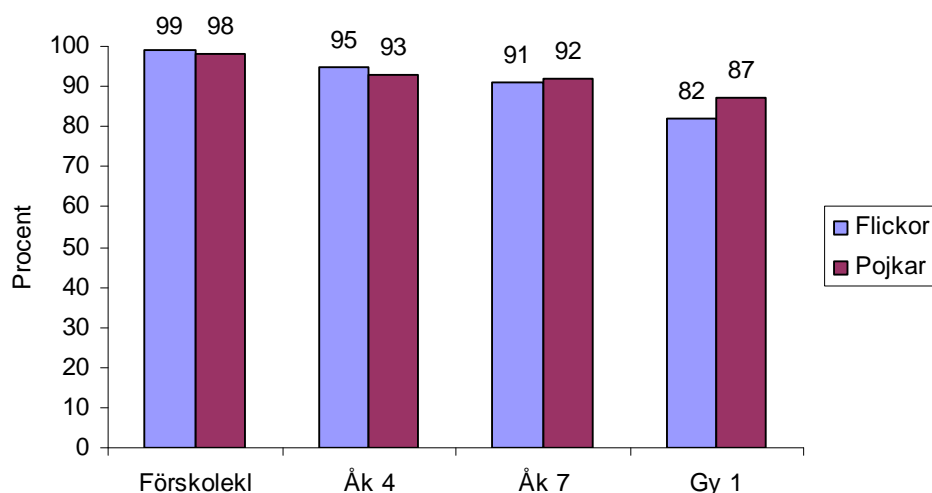
Av kommunerna finns flest aktiva flickor i årskurs sju i Piteå, följt av de övriga mindre kommunerna i region Syd liksom Luleå (Tabell 24). I gymnasiet finns flest aktiva flickor i Kalix. Flest aktiva pojkar i årskurs sju, liksom i gymnasiet, finns i Luleå. De flickor som är fysiskt inaktiva på sin fritid finns i årskurs sju i högst andel i Kiruna och Gällivare (Figur 43). I gymnasiet finns de i de små kommunerna i Syd, följt av Kiruna och Gällivare. Flest inaktiva pojkar finns i årskurs sju i Gällivare och Boden, och i gymnasiet i de små kommunerna i Syd, i Gällivare och Piteå.

Figur 43. Andel elever som är fysiskt aktiva/idrottar mindre än en gång i veckan på sin fritid, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Aktiv på lektionerna i idrott och hälsa

De flesta deltar aktivt i idrottslektionerna (Figur 44, Tabell 25). I förskoleklass, årskurs fyra och årskurs sju motsvarar det fler än nio av tio elever, oavsett kön och något minskande andel från årskurs fyra till sju. I gymnasiet är det något mer vanligt att pojkar än flickor deltar aktivt i idrottslektionerna. En liknande övergripande bild sågs också föregående två läsåren, men utan någon skillnad mellan könen i gymnasiet första år. Skillnaden beror på en liten ökning bland pojkarna och en liten minskning bland flickorna, från 85%.

Figur 44. Andel elever som alltid är aktiva på lektionerna i idrott och hälsa, läsår 2008-2009, Norrbotten.

Levnadsvanor bland elever i olika BMI-grupper

En närmare analys av gymnasieeleverna utifrån BMI-grupper visar till synes paradoxalt, att det var ungefär lika vanligt bland överviktiga eller feta elever som bland normalviktiga, att dricka läsk minst tre gånger per vecka. Däremot var nästan var tredje elev med fetma fysiskt inaktiv på sin fritid, jämfört med var femte av de överviktiga eller normalviktiga, vilket skulle ringa in inaktivitet som en mycket central faktor. Det var också något vanligare bland inaktiva med fetma att dricka läsk ofta, 54%, jämfört med normal- eller överviktiga inaktiva, 51%. Bland fysiskt aktiva som var överviktiga fanns också fler som ofta drack läsk, 42%, än bland fysiskt aktiva med normalvikt, 36%. Det var vanligare att tillbringa lång tid framför datorn bland överviktiga eller feta, 25% respektive 28% än bland normalviktiga, 22%. Att titta länge på TV var vanligare bland dem med fetma, 9%, än bland överviktiga, 4% och normalvikt, 6%.

Det var vanligare bland elever med fetma att sällan äta frukost, än bland normal- eller överviktiga, då nästan var tredje med fetma åt frukost högst två gånger i veckan, jämfört med var femte normal- eller överviktig. Mycket små skillnader fanns vad gäller hur ofta eleverna åt lunch, där 8% av överviktiga respektive feta åt lunch högst två dagar i veckan, jämfört med 7% av normalviktiga.

Alkohol, tobak, narkotika och dopning

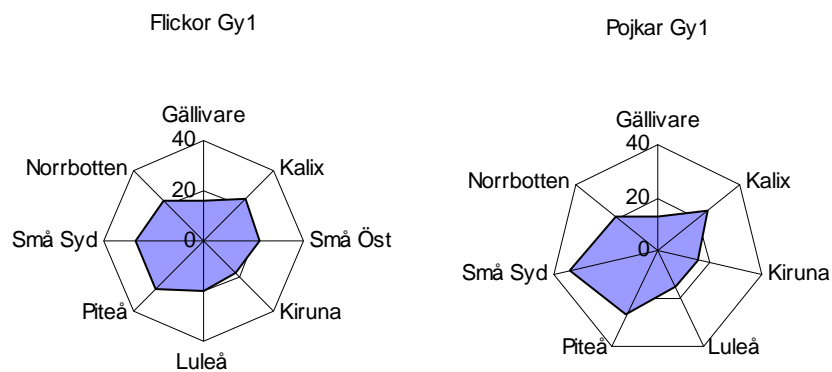
Elever i årskurs sju och gymnasiet första år tillfrågades om alkohol- och tobaksbruk, liksom om inställning till narkotika, och om de använt narkotika och dopingpreparat. Eftersom enkätsvaren går igenom av skolsköterskan tillsammans med eleven, är det troligt att, åtminstone vad gäller narkotika- och dopningsfrågan, statistiken kan ge en ljusare bild än vad som hade varit fallet om undersökningen varit anonym. En trovärdig jämförelse kan dock göras där man använt samma metod, dvs här mellan de olika kommunerna.

Alkoholvanor

Nationellt är det i princip lika vanligt bland pojkar och flickor att intensivkonsumera alkohol minst någon gång i månaden, i årskurs nio. Sedan 1970-talet har andelen alkoholkonsumenter i årskurs nio minskat kontinuerligt, men dagens nivåer är ändå högre än de var på 1980-talet⁹

I årskurs sju i Norrbotten dricker de allra flesta aldrig alkohol, ungefär åtta av tio elever, för att i gymnasiet gälla knappt var tredje (Tabell 26). Flest ickekonsumenter i gymnasiet ses i Gällivare bland flickorna och, i Luleå, följt av Gällivare, bland pojkarna. Även föregående läsår var Luleå den kommun som hade flest ickekonsumenter bland pojkarna, och Gällivare bland flickorna i gymnasiet.

Piteå och Kalix ligger inte över länsvärdet i årskurs sju, vad gäller hur många elever som har provat att dricka alkohol. Däremot ligger dessa kommuner i topp vad gäller frekvent alkoholdrickande i gymnasiet första år, bland både pojkar och flickor, mätt i hur många som dricker alkohol minst någon gång i månaden (Figur 45). Data finns ännu inte över längre tid än några få år, varför det inte kan sägas om andelen som provat alkohol har förändrats i dessa kommuner i årskurs sju, sedan just dessa elever befann sig i den årskursen. Även de mindre kommunerna i samma regioner som Piteå och Kalix, dvs Syd och Öst, har jämförelsevis höga värden vad gäller frekvent drickande.

Figur 45. Andel som dricker alkohol minst någon gång i månaden, gymnasiet första år, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.
Data saknas för pojkar i Små Öst, gymnasiet, pga för litet elevantal

Andelen som provat alkohol i gymnasiet första år har minskat, med 15% bland både pojkar och flickor (Figur 46 a). Tecken på nedgång av andelen som provat alkohol i årskurs sju ses däremot inte. Andelen som provat alkohol är i årskurs sju 16% bland flickorna och 20% bland pojkarna. I gymnasiet första år är motsvarande andel 24% oavsett kön. Liksom föregående år är det något vanligare bland flickor (22%) än bland pojkar (20%) att dricka alkohol minst någon gång i månaden, i gymnasiet första år (Figur 46 b). En positiv tendens ses, med en nedgång i länet av andelen som dricker alkohol minst någon gång i månaden, med 13% för flickor och 14% för pojkar i gymnasiet, mellan läsåret 06/07 och 08/09.

Har provat att dricka alkohol

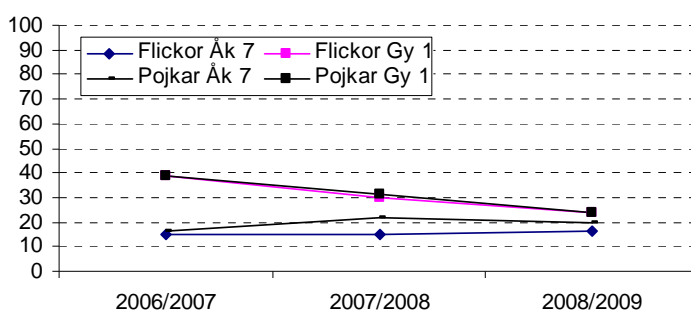

Fig. 46 a.
- elever i årskurs sju och gymnasiet första år, utveckling över tid, Norr

Dricker alkohol minst någon gång i månaden

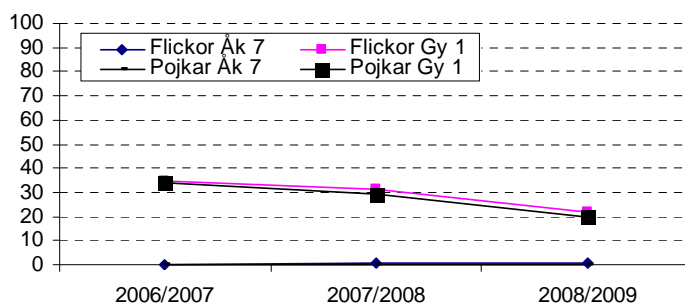
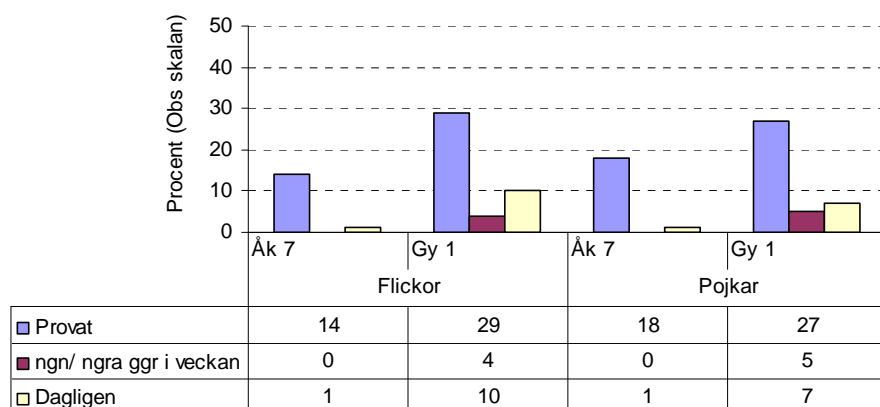

Fig. 46 b.
- elever i år 7 sju och gymnasiet första år, utveckling över tid, Norrbotten

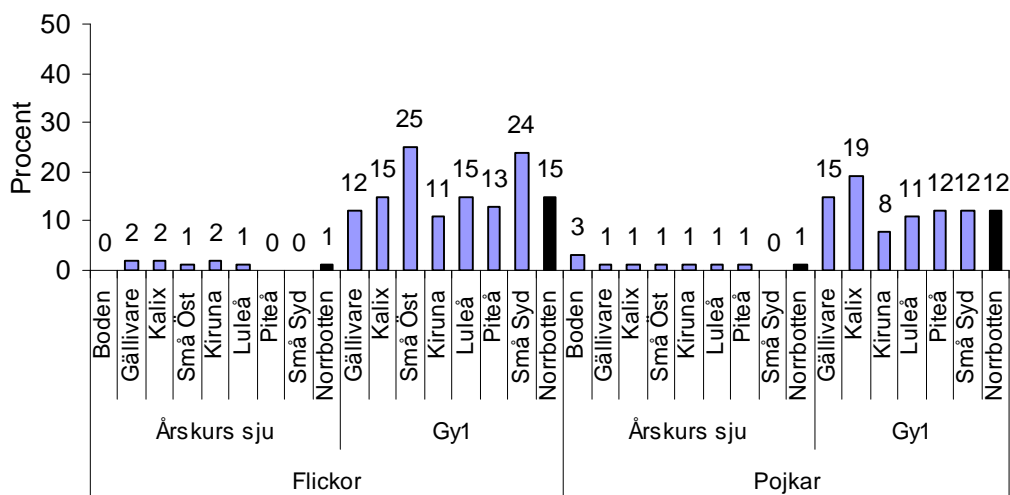
Rökvanor

I riket är det vanligare bland 16-19 åriga flickor att röka än jämnåriga pojkar¹⁰. I Norrbotten har något fler pojkar än flickor provat att röka i årskurs sju, men bilden är omvänd i gymnasiet, där fler flickor än pojkar provat att röka (Figur 47). Ungefär lika stor andel pojkar och flickor röker i gymnasiet första år någon till några gånger i veckan, medan fler flickor röker dagligen än pojkar. Den högre andelen dagligrökare gör att andelen rökare, dvs som röker minst någon gång i veckan är något fler bland flickorna i gymnasiet första år, 14%, än bland pojkarna, 12%.

Bland kommunerna har, i gymnasiet första år, de små kommunerna i både Syd och Öst, högst andel flickor som är rökare, varav de flesta röker dagligen (Figur 48). Kalix och Gällivare har flest rökare bland pojkarna i gymnasiet. Kiruna har lägst oavsett kön. Gällivare och Kalix är de enda kommuner med fler rökare bland pojkar än bland flickor. Dessa kommuner har också fler dagligrökare bland pojkar än bland flickor.

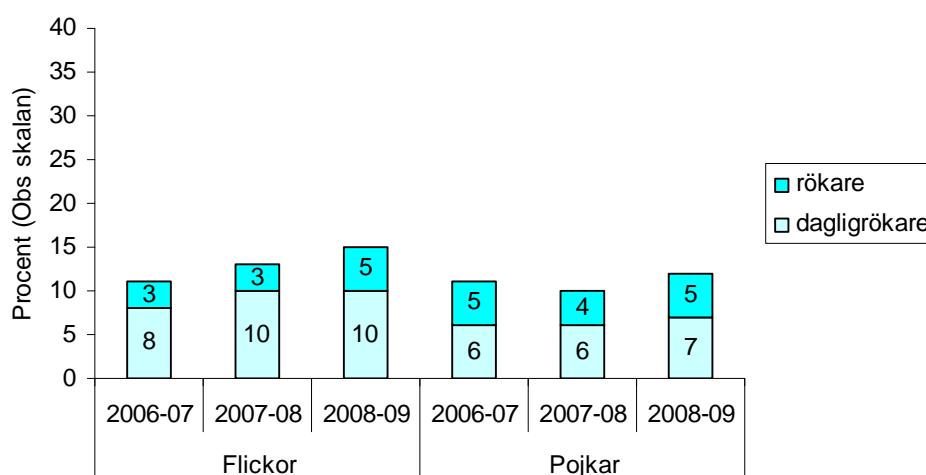

Figur 47. Andel elever som provat att röka, röker minst någon eller några gånger i veckan, respektive dagligen, årskurs sju och gymnasiets första år, läsåret 2008-2009, Norrbotten

Figur 48. Andel elever som är rökare, dvs röker minst någon gång i veckan, årskurs sju och gymnasiets första år, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

En jämförelse av tre läsår visar en negativ utveckling vad gäller rökningen i länet (Figur 49). Det ser ut att vara en uppåtgående trend av andelen rökare bland flickor, som ökat stegvis med sammanlagt 4% sedan läsåret 06/07. Bland pojkarna är andelen relativt oförändrad, med en ökning om 1%. Ingen nedgång ses heller vad gäller daglig rökning, där andelen bland flickor sedan läsåret 06/07 snarare ökat något, med 2% och bland pojkarna med 1%.

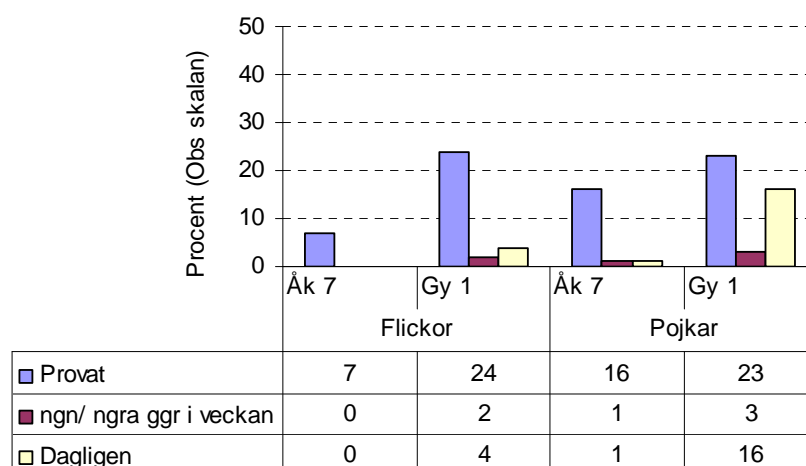

Figur 49. Andel elever som är rökare, dvs dagligrökare och övriga som röker minst någon gång i veckan, gymnasiets första år, utveckling över tre läsår, Norrbotten

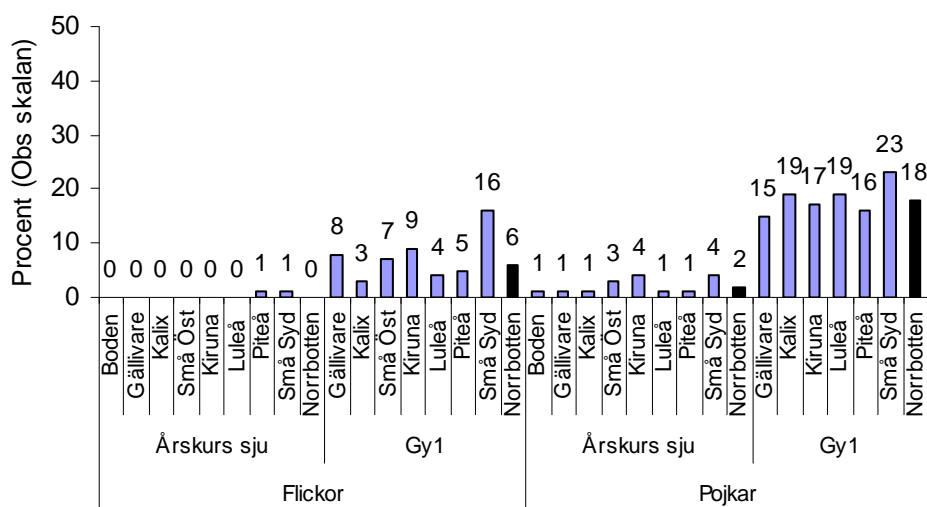
Snusvanor

Nationellt minskar andelen snusare i både årskurs nio och gymnasiets andra år⁹. I Norrbotten snusar bara ett fåtal ofta i årskurs sju, men 16% av pojkarna, mer än dubbelt så många som flickorna, har provat att snusa (Figur 50). I gymnasiet snusar 6% flickor minst någon gång i veckan, medan var sjätte pojke, 16%, snusar dagligen. Det är fyra gånger så vanligt att pojkarna snusar dagligen än att flickorna gör det.

Avsevärt högst andel snusare bland flickor finns i de små kommunerna i region Syd (Figur 51). I övrigt syns också jämförelsevis många snusare i Kiruna och Gällivare bland flickorna. Även bland pojkarna snusar man mest i de små kommunerna i region Syd. Noterbart är också att en hög andel pojkar också snusar i Kalix och Luleå, där man däremot återfinner lägst andel snusare bland flickorna.

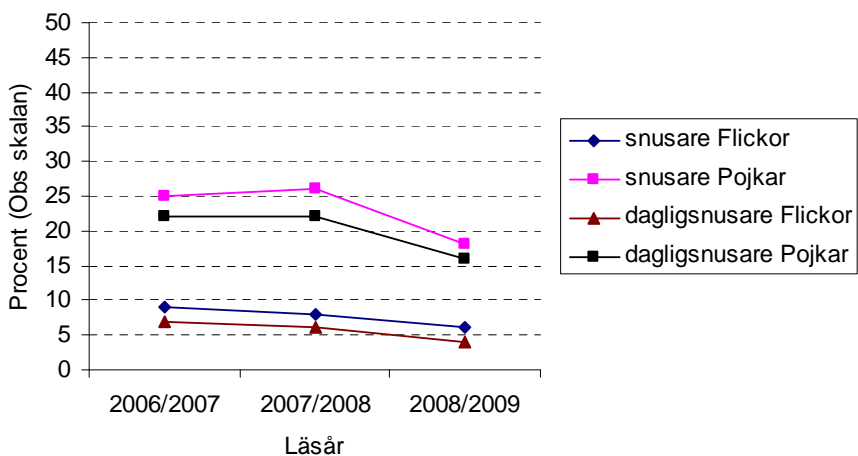

Figur 50. Andel elever som provat att snusa, snusar minst någon eller några gånger i veckan, respektive dagligen, årskurs sju och gymnasiets första år, läsåret 2008-2009, Norrbotten

Figur 51. Andel elever som är snusare, dvs snusar minst någon gång i veckan, årskurs sju och gymnasiet första år, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten
 Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

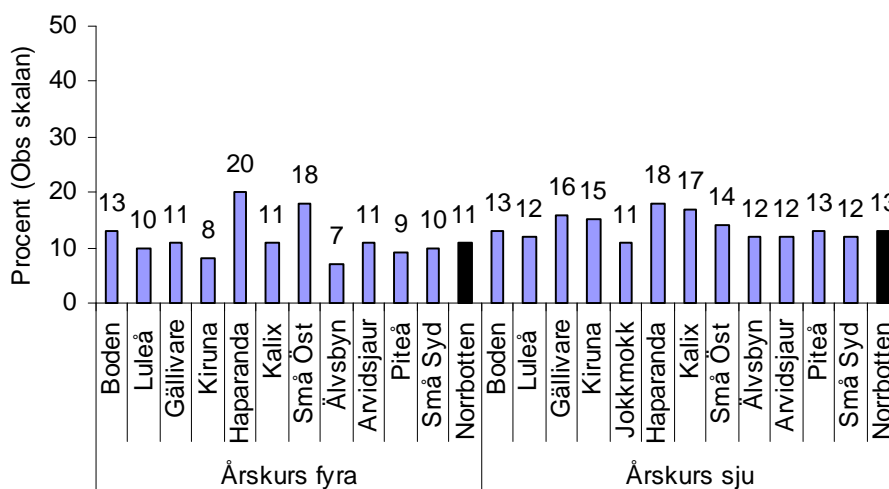
Jämförelsen över tid ser försiktigt positiv ut, med minskning av andelen som snusar minst någon gång i veckan (Figur 52). Nedgången beror i sin helhet för flickorna och nästan helt bland pojkarna, på nedgången i andelen som snusar dagligen. Minskningen av dagligsnusare är 3% för flickor och hela 6% för pojkar sedan 2006/2007. Nedgången ses främst mellan de senaste två läsåren, varför det kan vara riskabelt att fastslå att det är en nedåtgående trend, innan även ett värde för nästa läsår finns.

Figur 52. Andel elever som är snusare, dvs snusar minst någon gång i veckan, inklusive dagligen, respektive dagligsnusare, gymnasiet första år, utveckling över tid, Norrbotten

Vuxna som röker inomhus där barnen bor

Drygt var tionde barn i årskurs fyra och sju har någon vuxen som röker inomhus där de bor, ofta, ibland, eller sällan (Figur 53). Lägst andel ses i förskoleklass, men den andelen får tolkas med försiktighet eftersom de har hjälp med att svara av sina föräldrar. Högst andel barn som uppger att någon vuxen röker inomhus där de bor, finns i Haparanda, både i årskurs fyra och sju, där var femte barn uppger att någon vuxen röker inomhus. Lägst andel finns i årskurs fyra i Älvsbyn och i årskurs sju i Jokkmokk. Bilden är mycket lik den från föregående läsår, där andelen var 6% i förskoleklass, 12% i årskurs fyra och 14% i årskurs sju.

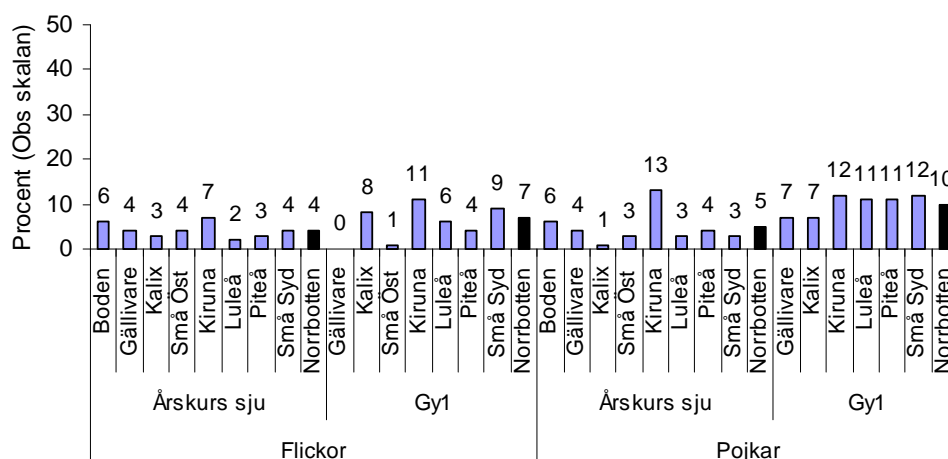
Figur 53. Andel elever i årskurs fyra och sju som uppger att vuxna röker inomhus där de bor, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Inställning till narkotika

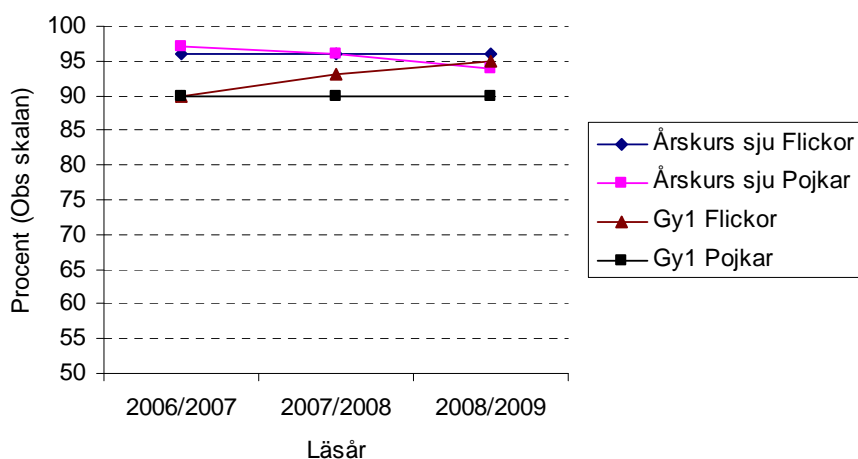
Yngres konsumtion av illegala droger har fördubblats i Sverige de senaste 15-20 åren¹⁰. Sedan 2000 har dock andelen som provat narkotika minskat, och utgjorde 6% i årskurs nio år 2008⁹. Enligt hälsosamtalet skulle i Norrbotten de allra flesta i årskurs sju och gymnasiet första år, som lägst nio av tio, säga bestämt nej om de blev erbjudna narkotika (Tabell 27). Högst andel som skulle säga nej i gymnasiet finns i Gällivare bland flickor och i Gällivare och Kalix bland pojkar.

I alla kommuner skulle 0% svara ja, utom i någon enstaka kommun, med 1%. Liksom föregående år ökar andelen som är osäkra på hur de skulle svara, med ökande ålder (Figur 54). Siffrorna på länsnivå är i stort sett identiska med föregående läsår, med något fler osäkra bland pojkarna än bland flickorna i gymnasiet första år. Med Kalix som undantag finns högre andel osäkra bland pojkarna i gymnasiet, än bland flickorna, även på kommunnivå. Kiruna har högst andel osäkra under båda läsåren, oavsett kön, av kommunerna. De små kommunerna i Syd har samma jämförelsevis höga andel osäkra pojkar som Kiruna detta läsår. Bara Kiruna har också högre andel osäkra flickor i gymnasiet än de små kommunerna i Syd.

Figur 54. Andel elever i årskurs sju och gymnasiet första år som var osäkra på hur de skulle svara om de blev erbjudna narkotika, läsåret 2008-2009, kommuner i Norrbotten Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Övertorneå.

Andelen osäkra i länet har varit relativt oförändrad över tre läsår, utom för flickor i gymnasiet första år, där en minskning av osäkra har skett om 4%. Den positiva bild av en ökning över tid av flickor som skulle svara nej, kan därför främst förklaras med en minskning av andelen osäkra (Figur 55). Däremot minskar andelen som skulle svara nej bland pojkarna i årskurs sju något, med 3%, medan ingen förändring ses för flickor i samma årskurs eller pojkar i gymnasiet första år. Ungefär 0% skulle svara ja samtliga tre år, oavsett kön.

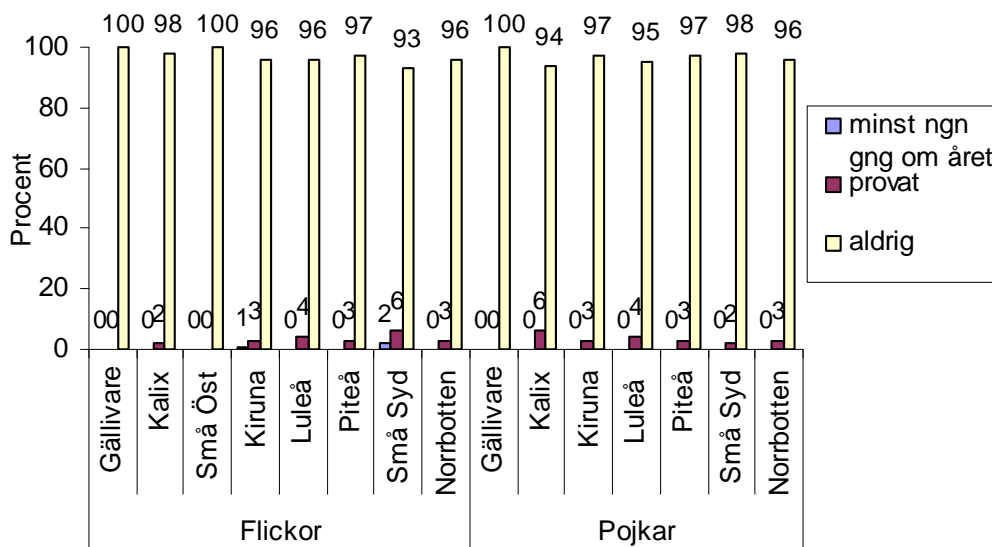

Figur 55. Andel elever i årskurs sju och gymnasiet första år som skulle svara nej om de blev erbjudna narkotika, utveckling över tid, Norrbotten.

Användning av narkotika och dopingpreparat

Eleverna i gymnasiet första år tillfrågades om de använt narkotika. Nästan alla uppgav att de aldrig använt narkotika och ingen övergripande könsskillnad kan ses (Figur 56). Oavsett kön, hade 3% provat narkotika och 0% uppgav att de använde det så ofta som minst någon gång per år. Frågan infördes läsåret 2007/08 varför det ännu bara finns två mätpunkter. Användningen är i stort sett densamma de två läs-

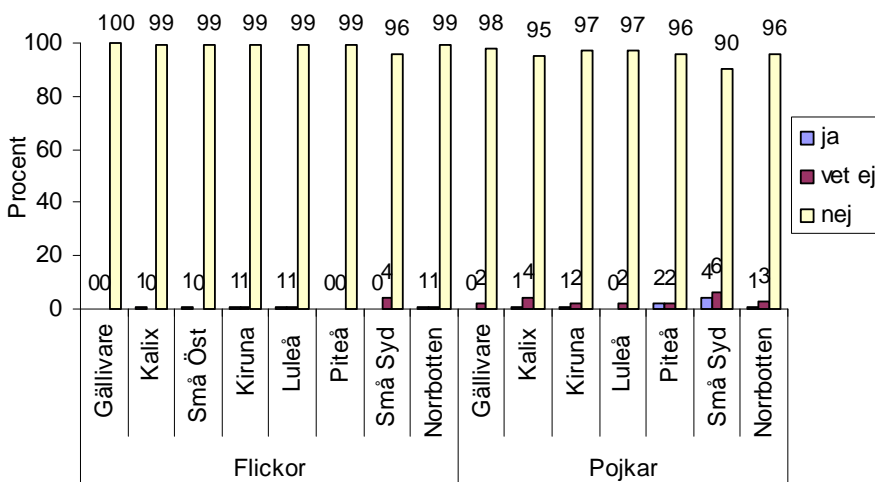
åren. Flest personer som aldrig använt narkotika finns i Gällivare, vilket också sågs föregående läsår, liksom i de små kommunerna i Öst.

Figur 56. Användning av narkotika bland elever i gymnasiets första år, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Liksom föregående år antyds en osäkerhet om vad som är ett dopingpreparat, eftersom upp till 6% svarar att de inte vet om de har använt ett sådant (Figur 57). De allra flesta har inte använt dopingpreparat, 99% av flickorna och, något lägre, 96% bland pojkar. Skillnaderna mellan kommunerna är små, men lägst andel som aldrig använt dopningsmedel finns i de små kommunerna i region Syd, oavsett kön. De flesta kommuner ligger nära 100% som uppger att de aldrig använt dopingpreparat. Inga skillnader ses mellan föregående och nuvarande läsår, på länsnivå.

Figur 57. Användning av dopingpreparat bland elever i gymnasiets första år, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten.

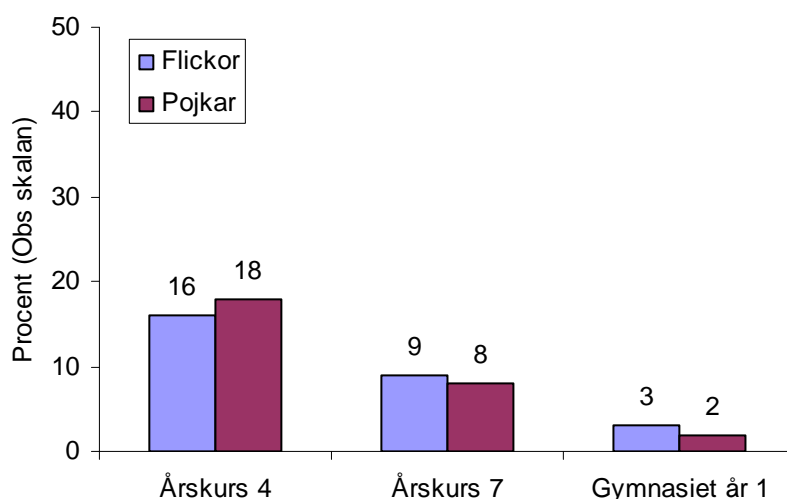
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

Målområde 3: En God Utbildning

Psykosocial och fysisk miljö

Retad, utstött, eller på annat sätt illa behandlad av andra elever

Många studier visar att det finns samband mellan mobbning och hälsoproblem bland barn och ungdomar, till exempel psykiska och somatiska besvär. Mobbningsforskare menar att handlingen måste upprepas för att definieras som mobbning. Nationellt uppger mellan 3 och 5% av barn i åldrarna 11, 13 och 15 år att de blivit mobbade i skolan under senaste månaden. Pojkar mobbas i något högre utsträckning än flickor i de högre åldrarna⁷. Vi har ställt frågan lite vidare, vilket försvårar att skilja ut vad som är mobbning ur resultaten. Medan nationella siffror inte uppvisar skillnader i andelen mobbade i olika åldrar, ser vi att andelen illa behandlade, med den vidare frågeställningen, är som högst, var sjätte, i årskurs fyra och lägre med stigande ålder (Figur 58, Tabell 28). Analys över tid kan ännu inte göras eftersom frågan förändrades till 2007-2008. Små skillnader syns mellan könen; pojkar i årskurs fyra kände sig något oftare än flickor illa behandlade.

Figur 58. Elever som blivit retade, utstötta, eller på annat sätt illa behandlade av andra elever i skolan under de tre senaste månaderna, läsåret 2008-2009, Norrbotten.

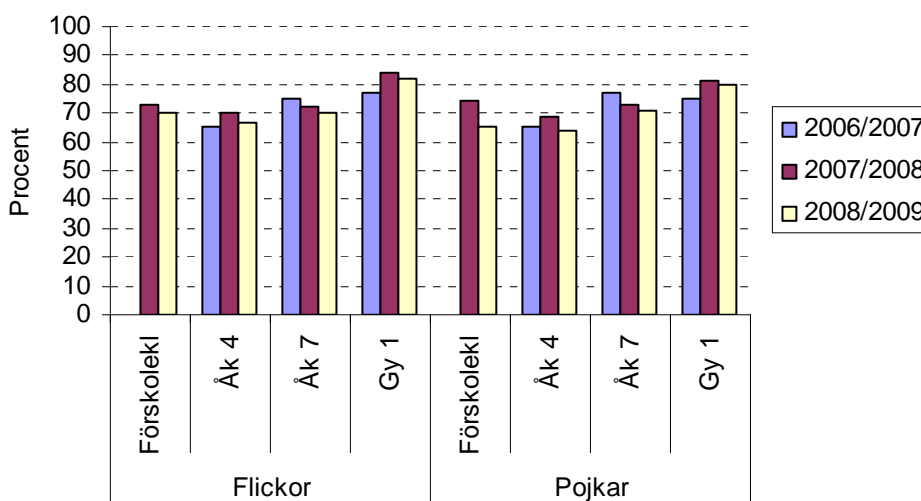
Av kommunerna har i Gällivare genomgående lägst andel flickor som känt sig illa behandlade av andra elever. Det var ett för undersökningen ovanligt stort bortfall, 5%, bland pojkar i de små kommunerna i Öst i årskurs fyra. Högst andel som behandlats illa i årskurs fyra ses oavsett kön, i de små kommunerna i Öst, liksom i Kalix, och Piteå. En högre andel bland pojkarna finns också i de små kommunerna i Syd liksom Boden i årskurs fyra. Kalix och Boden har också en jämförelsevis hög andel flickor som känt sig illa behandlade av andra elever, i årskurs sju. Detta gäller även pojkarna i Kiruna i årskurs sju, en kommun som annars genomgående uppvisar värden vid eller under länsvärdet, liksom sin grannkommun Gällivare i Nord.

Retad, utstött, eller på annat sätt illa behandlad av vuxna i skolan

På denna fråga kan man tänka sig att det finns något fler som inte väljer att svara, eftersom den kan vara känslig. Det är dock som mest någon procent som valt att inte svara, utom i årskurs fyra bland pojkarna i de små kommunerna sammantagna i region Öst, där 6% valde att inte svara. Få elever, som högst 2% på länsnivå, uppger att de blivit illa behandlade av vuxna i skolan (Tabell 29). Skillnaderna är små mellan kommunerna.

Arbetsro på lektionerna

Andelen elever som ofta eller alltid har arbetsro är som lägst i årskurs fyra och som högst i gymnasiets första år, ett mönster under samtliga tre läsår (Figur 59). Tendensen är att arbetsron försämrats över läsåren i förskoleklass, årskurs fyra och sju. Den förbättrades däremot i gymnasiets första år från 2006/07 till 2007/08, varefter den varit förhållandevis oförändrad. Utvecklingen är densamma oavsett kön, och inga könsskillnader ses på länsnivå.

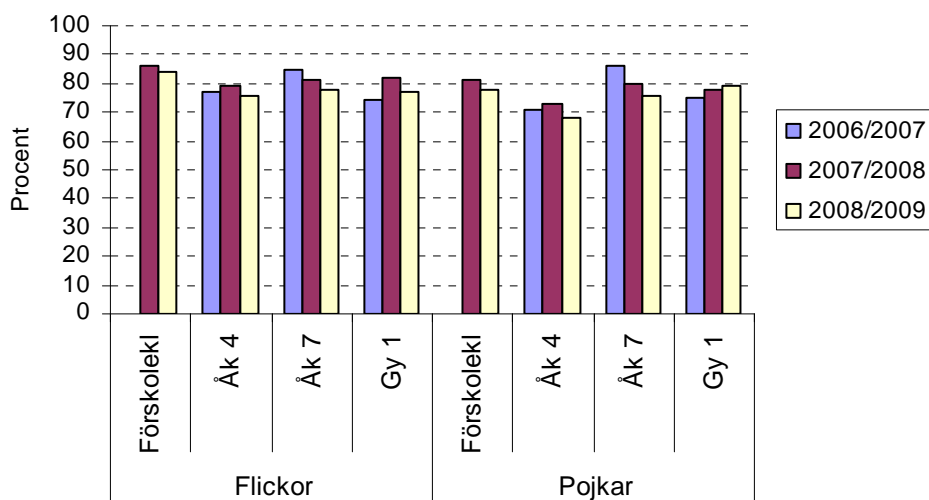

Figur 59. Elever som ofta eller alltid har arbetsro på lektionerna, utveckling över tid, Norrbotten.

Arbetsron i förskoleklass är bättre i Gällivare än i Luleå, enligt föräldrarnas svar (Tabell 30). I årskurs fyra ses den största arbetsron i Kalix, och i årskurs sju i Gällivare, oavsett kön. I gymnasiets första år finns störst arbetsro i Kalix bland flickorna och Gällivare bland pojkarna.

Kan koncentrera sig i skolan

Liksom tidigare år, kan flickor i förskoleklass koncentrera sig något bättre än pojkar, enligt föräldrarnas svar (Figur 60, Tabell 31). Andelen som ofta eller alltid kan koncentrera sig sjunker från förskoleklass till årskurs fyra för båda könen, och är sedan åter högre i årskurs sju, mönster som setts också tidigare år. Föregående läsår kunde flickor koncentrera sig något bättre än pojkar i samtliga årskurser. Den bilden är i år densamma, utom i gymnasiet där något fler pojkar kan koncentrera sig. Skillnaderna är störst mellan könen i förskoleklass och årskurs fyra.

Figur 60. Elever som ofta eller alltid kan koncentrera sig på lektionerna, utveckling över tid, Norrbotten.

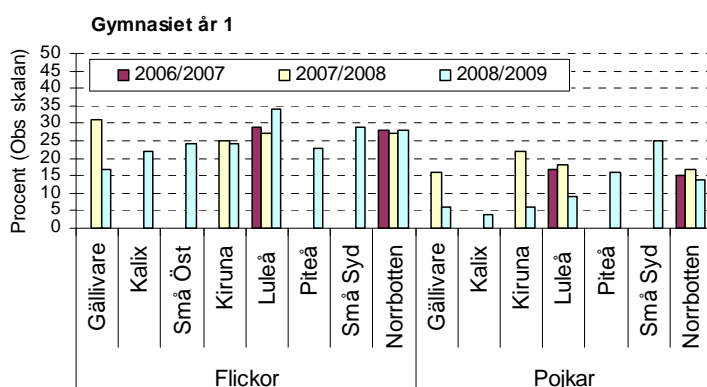
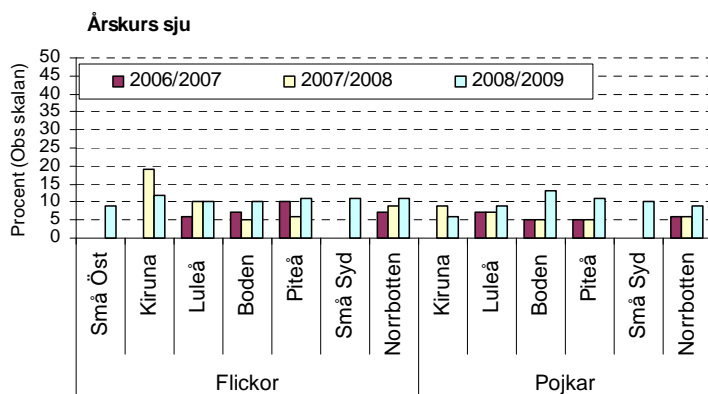
Högst andel som kan koncentrera sig finns i förskoleklass i Gällivare, oavsett kön, i årskurs fyra i Luleå och Kiruna för flickor, och Kalix för pojkar. I årskurs sju kan flest koncentrera sig i Gällivare bland flickorna och Piteå och Luleå bland pojkarna. I gymnasiet kan flest flickor koncentrera sig i de små kommunerna i Öst, och flest pojkar i Gällivare (Tabell 31).

Stress över skolarbetet

Andelen elever som ofta eller alltid är stressade över skolarbetet är som tidigare år, högre bland flickor än pojkar, både i årskurs sju och gymnasiet första år. Andelen stressade ökar med åldern, oavsett kön (Figur 61a-b). Särskilt i gymnasiet är könsskillnaden stor, där nästan var tredje flicka ofta eller alltid är stressad över skolarbetet, dubbelt så vanligt som bland pojkarna. Medan utvecklingen över tre läsår tyder på en relativt oförändrad situation i gymnasiet, finns en klar utveckling mot allt fler stressade flickor i årskurs sju och också en indikation på att andelen stressade pojkar ökar i samma årskurs, men det är mer oklart att bedöma ännu.

Den ökande andelen stressade flickor på länsnivå, motsvaras av en ökning i de flesta av de kommuner som deltagit länge nog för att det ska vara möjligt att analysera, Luleå, Boden och Piteå (Tabell 32). Däremot har andelen stressade flickor minskat i Kiruna sedan föregående läsårs höga nivå. Bland pojkar i årskurs sju ses också en ökad andel stressade i Luleå, Boden och Piteå, men minskning i Kiruna.

I gymnasiet första år har andelen stressade flickor minskat i Gällivare, varit oförändrad i Kiruna, och ökat i Luleå. Skillnaden i utveckling i kommunerna gör att bilden på länsnivå är oförändrad. För pojkar ses en minskad andel stressade i både Gällivare och Kiruna. I Luleå har en ökning över ett par år ersatts av en tydligt minskad andel stressade pojkar. Om detta är ett trendbrott eller en tillfällig nedgång är för tidigt att avgöra, men där är skillnaden betydlig mellan könen.

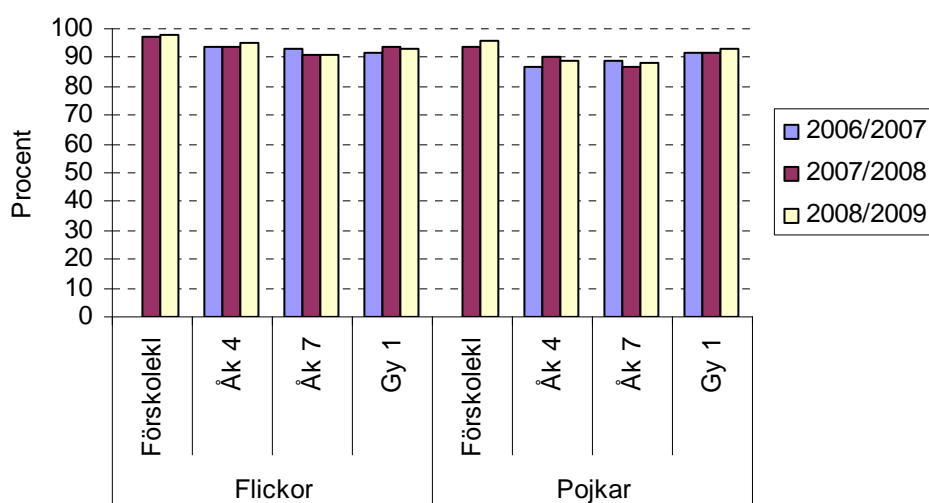
Figur 61 a-b. Elever som ofta eller alltid är stressade över skolarbetet, utveckling över tid, Norrbotten

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Övertorneå.
Där staplar saknas, finns inga data fastslagna för kommunen för läsåret

Trivsel i skolan

Hur man trivs i skolan har visat sig hänga samman med hur man trivs med livet⁷. De allra flesta trivs bra i skolan (Figur 62). Det är små skillnader mellan könen, men trivseln är något lägre bland pojkar än flickor i årskurs fyra och sju, där den för pojkar kryper under nio av tio som oftast trivs mycket eller ganska bra i skolan. Små skillnader ses på länsnivå jämfört med tidigare år.

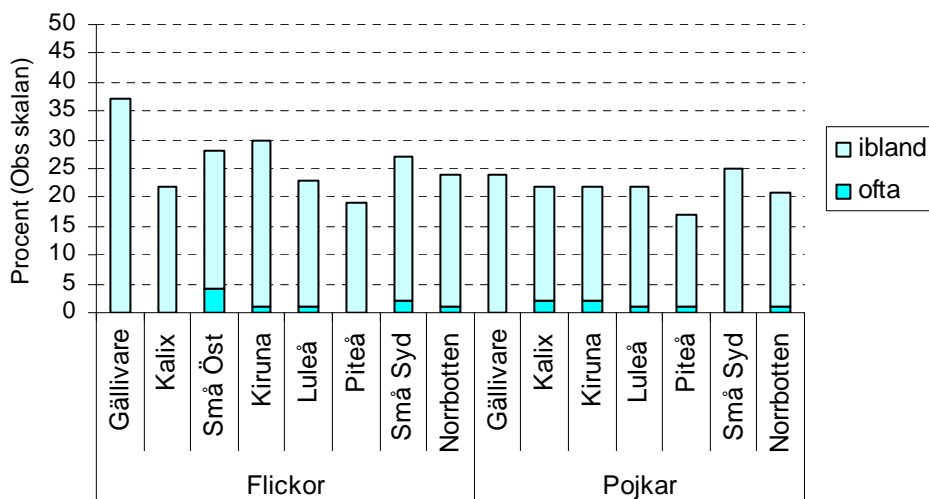
De flesta kommuner har omkring nio av tio flickor i alla årskurser som trivs bra i skolan (Tabell 33). Luleå har hög andel elever som trivs bra i samtliga årskurser, oavsett kön. Strax under länsvärdet finns flickorna i de små kommunerna i Syd och Öst, i årskurs sju och gymnasiet. Lägst andel bland pojkarna finns i de små kommunerna i Öst i årskurs sju och Kalix och Gällivare i gymnasiet.

Figur 62. Elever som i stort sett trivs mycket eller ganska bra i skolan, utveckling över tid, Norrbotten.

Stannar hemma utan att vara sjuk

Var fjärde flicka (23%) och var femte pojke (20%) i länet väljer ofta eller ibland att vara hemma från skolan utan att vara sjuk, i gymnasiet första år (Figur 63). Det är ungefär samma siffror som föregående läsår. Över länsvärdet ligger för flickor, Gällivare, Kiruna och de små kommunerna i Öst respektive Syd. Även föregående läsår låg Gällivare och Kiruna över länsvärdet för flickor. För pojkar ligger bara Piteå under länsvärdet. Även för flickor är Piteå den kommun där lägst andel stannar hemma utan att vara sjuka.

Figur 63. Elever i gymnasiet första år som ofta eller ibland väljer att stanna hemma från skolan utan att vara sjuka, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten
Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.

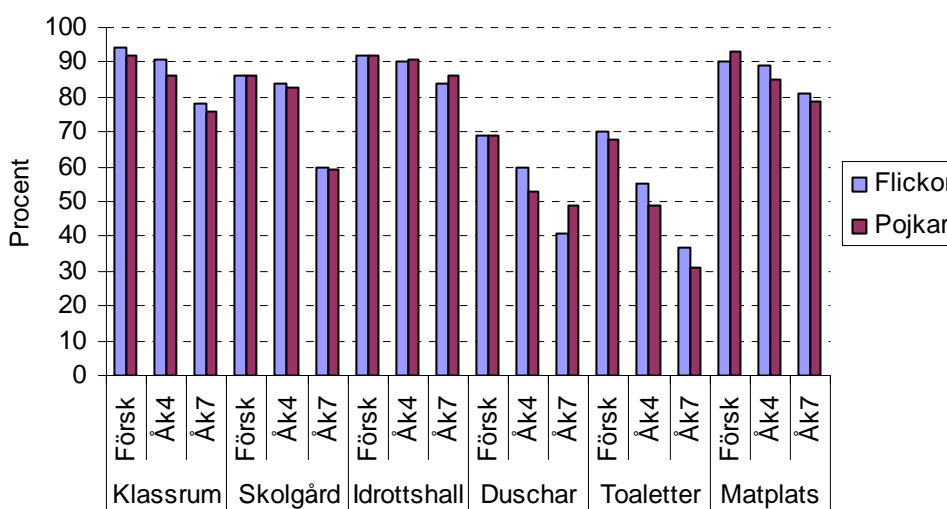
Arbetsmiljön i skolan

Inga större könsskillnader ses för de flesta av arbetsmiljöfrågorna (Figur 64). Undantagen är toaletterna, där flickor genomgående är något mer nöjda än pojkar, och duscharna, som flickorna är något mer nöjda med än pojkarna i årskurs fyra, medan pojkarna är mer nöjda med dem än flickorna i årskurs sju. Ett liknande könsmönster vad gäller nöjdheter med toaletter och duschar fanns även föregående läsår.

Eleverna är mindre nöjda med sin arbetsmiljö med ökande ålder, och minst nöjda med toaletter och duschar. Mest nöjda är de med idrottshallen, men många är också nöjda med matplatsen, som lägst åtta av tio tycker är bra. Även med klassrummen är de allra flesta nöjda, men stora skillnader ses mellan vissa kommuner och också mellan könen inom vissa kommuner (Tabell 34-39).

Liksom föregående år är det en markant skillnad gällande skolgården, där betydligt färre tycker den är bra i årskurs sju, jämfört med yngre. Detta ses i samtliga kommuner. Mest nöjda med skolgården i årskurs sju är flickor i Kalix och pojkar i Luleå och Boden. Även om de allra flesta är nöjda med idrottshallen, ses stora skillnader mellan kommuner. I de små kommunerna i Öst tycker exv 90% av flickorna i årskurs sju att den är bra, jämfört med 64% i Gällivare. I de små kommunerna i Syd tycker i samma årskurs 92% av pojkarna den är bra, jämfört med 72% i Kalix.

Mest nöjda med duscharna i årskurs sju är elever i de små kommunerna i Syd, och minst nöjda finns i Gällivare, oavsett kön. I Kalix tycker bara drygt var tionde elev i årskurs sju att toaletterna är bra, den lägsta andelen bland kommunerna. Mest nöjda i årskurs sju, är flickor i Luleå och pojkar i de små kommunerna i Syd, men det är ändå även i dessa fall mindre än hälften som tycker att toaletterna är bra.

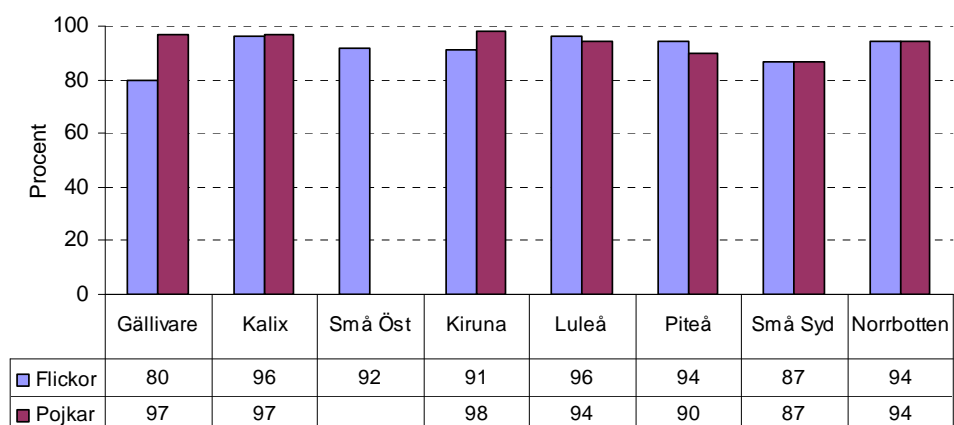

Figur 64. Elever i förskoleklass, årskurs fyra och sju som i stort tycker att klassrum, skolgård, idrottshall, duschar, toaletter, respektive matsal/matplats är ganska eller mycket bra, läsår 2008-2009, Norrbotten.

Val av gymnasieprogram

De allra flesta av eleverna i gymnasiets första år, tycker att de har valt rätt program, 94% oavsett kön (Figur 65). Skillnaderna mellan könen är i de flesta fall små, utom

i Gällivare, där 80% av flickorna tycker de valt rätt program, jämfört med hela 97% av pojkarna. Föregående läsår var det dock 95% av flickorna och 92% av pojkarna i Gällivare som tyckte de valt rätt. Även i Kiruna skiljer sig andelen från föregående år, med betydligt fler pojkar detta läsår som valt rätt, 98%, jämfört med förra läsårets 87%. På länsnivå är däremot bilden i stort sett oförändrad jämfört med läsåret 2007/2008, och det är ännu för få mätpunkter för att dra slutsatser om mer generellt gällande skillnader eller trender på kommunnivå.

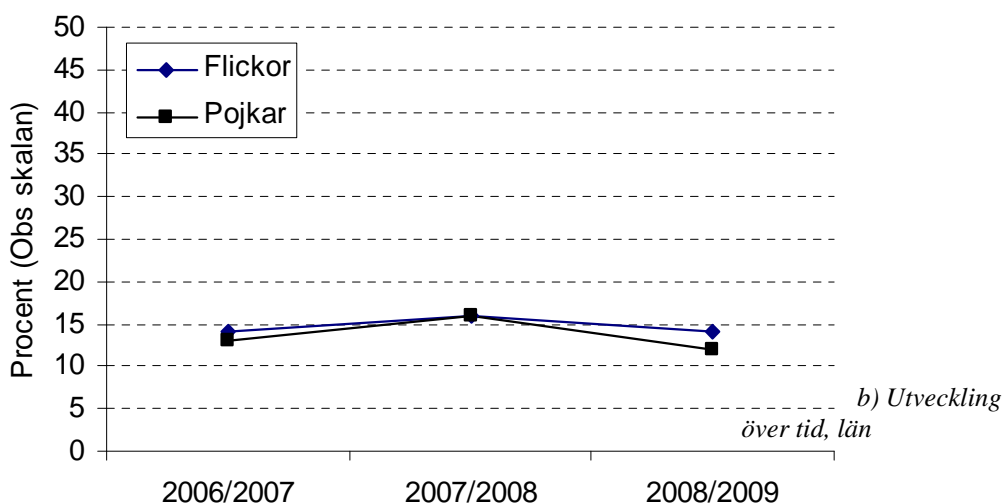
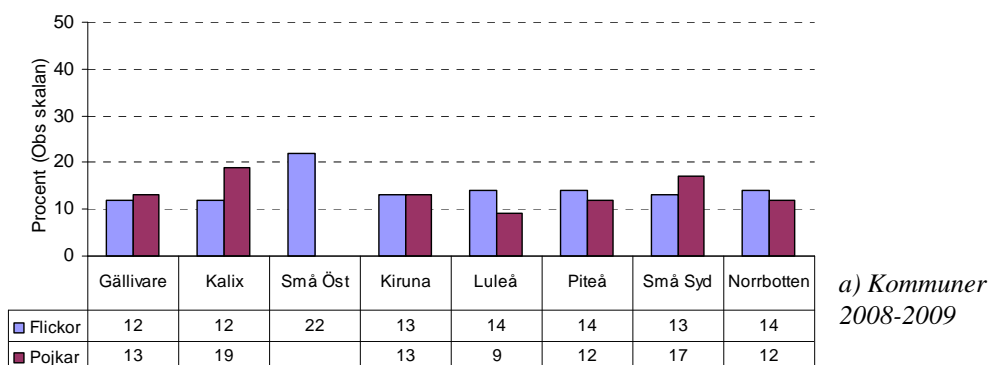
Figur 65. Andel elever i gymnasiet som tycker att de har valt rätt program, läsår 2008-2009, kommuner i Norrbotten
 Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå.
 Antalet pojkar i de små kommunerna i region Öst var för litet för att andelen ska redovisas.

Målområde 5: Delaktighet i samhället

Fritid

Arbete på fritiden

Det är något vanligare att flickor har arbete på fritiden än att pojkar har det, under första året i gymnasiet (Figur 66a). Drygt var tionde elev har arbete på fritiden. Liksom föregående läsår grupperar sig Gällivare, Kiruna och Luleå kring länsvärdet, och där finns även Piteå. Det är vanligare än i övriga kommuner med arbete på fritiden, bland flickor i de små kommunerna i Öst, och bland pojkar i de små kommunerna i Syd, samt Kalix. Även föregående läsår var det vanligare att ha sådant arbete i de små kommunerna i Öst, med 23% av flickorna och 18% av pojkarna. Indikationer fanns också att pojkar och flickor i Arvidsjaur i större utsträckning hade arbete på fritiden det året, även om underlaget var något litet för slutsatser. Sammantaget pekar de senaste årens resultat på att elever oftare har arbete på fritiden i de befolkningsmässigt små kommunerna, jämfört med de större. Inga större förändringar har skett vad gäller hur många elever som har arbete på sin fritid, under de tre år som undersökningen pågått (Figur 67b). Något fler flickor tenderar ha arbete än pojkar, men skillnaderna är små.

Figur 67. Elever i gymnasiet **Läsår** första år som har arbete på fritiden, Norrbotten

Små Syd: Arvidsjaur, Arjeplog, Älvsbyn; Små Öst: Haparanda, Överkalix, Övertorneå. Antal pojkar i de små kommunerna i Öst var för litet för att andelen ska redovisas.

Referenser

1. Nordstrand A Barn och ungdomars hälsa och levnadsvanor – Luleå kommun läsåret 2005-2006. Rapport, Norrbottens läns landsting, 2006.
2. Nordstrand A. Skolbarns hälsa och levnadsvanor i Norrbotten 2006/2007. Rapport, Norrbottens läns landsting, 2007.
3. Nordstrand A. Skolbarns hälsa och levnadsvanor i Norrbotten 2007/2008. Rapport, Norrbottens läns landsting, 2008.
4. Ett uppföljningssystem för barnpolitiken. Slutrapport från arbetsgruppen med uppgift att utveckla indikatorer för barnpolitiken. Regeringskansliet, 2007. Ds 2007:9.
5. www.skolverket.se
6. Stenberg Å. Övervikt och fetma hos 4-åringar i Norrbotten. Rapport från Barnhälsovårdsenheten efter 3 års mätningar, 2009.
7. Danielsson M. Svenska skolbarns hälsovanor 2005/2006. Grundrapport, Statens folkhälsoinstitut, 2006. Rapport 2006:10.
8. Ungdomar, stress och psykisk ohälsa – analyser och förslag till åtgärder. Slutbetänkande av Utredningen om ungdomars psykiska hälsa, Statens offentliga utredningar, 2006. SOU 2006:77.
9. Hvitfeldt T, Nyström S. Skolelevers drogvanor 2008. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, 2009. Rapport nr 114.
10. Wadman C, Berg HT. Livsstilsrapport 2008: Lägesrapport om livsstilsfrågor, Statens folkhälsoinstitut, 2008. Rapport 2008:05.